

PLATON’UN *DEVLET*’İNİ BİR SİYASAL PROGRAM OLARAK OKUMA GİRİŞİMİ

Sabır GÜLER SEVLİ*

ÖZ

Siyaset felsefesinin kurucusu, siyaset biliminde çokça tartışılan birçok kavramın ve ideolojinin öncüsü veya daha yaygın kullanımıyla “babası” olarak kabul edilen Platon, bugün bile üzerinde canlı tartışmaların yürütüldüğü bir filozoftur. Platon üzerinden yürütülen tartışmaların ve değerlendirmelerin genel özelliği, onun felsefesinin teorik düzeyde ele alınması ve yorumlanması şeklindedir. Özellikle de Platon’un *Devlet* eserinde ortaya koyduğu yönetim modeli, üzerinde en çok tartışma yürütülen konulardan biridir. Ancak bu tartışmalar ve yorumlar, Platon’un ortaya koyduğu modelin, genellikle onun somut politik kişiliği ve yaşadığı dönemdeki toplumsal ve siyasal koşullarla ilişkisi ve bunların etkisi değerlendirilmeden yapılmaktadır. Bu durum ise soyut ve anlaşılması güç bir Platon portresi ortaya çıkarmaktadır. Atina’nın önde gelen aristokrat bir ailesine mensup bir filozof olan Platon aynı zamanda politik bir kişilik ve politik bir liderdir. Platon, Atina demokrasisinin uzun yüzyılı (MÖ 461-322) döneminde yaşamış, bu dönemin birçok siyasal ve toplumsal olayına tanıklık etmiştir. Genel olarak demokrasi ve kısmen de oligarşi yönetimlerine tanıklık eden Platon, bu yönetimleri bozuk devlet düzenleri olarak eleştirmiş, *Devlet*’te ise kendi yönetim modelini ortaya koymuştur. Platon’un, yaşadığı dönemin aktif bir politik figürü olduğu dikkate alındığında, *Devlet*’te ortaya koyduğu yönetim modelini de iktidarı hedefleyen bir siyasal program olarak değerlendirmek olası görünmektedir.

Anahtar Kavramlar: Platon, Devlet, Atina, Demokrasi, Siyasal Program.

Jel Kodları: Y90.

Atf Önerisi /Cited as (APA): Güler Sevlı, S. (2021). Platon’un *devlet*’ini bir siyasal program olarak okuma girişimi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (60), 633-665. DOI: 10.18070/erciyesiibd.990662

* Dr. Öğr. Görevlisi, Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, gulersabir@yahoo.com.tr <https://orcid.org/0000-0001-9498-6154>

Geliş/Received:03.09.2021

Kabul/Accepted: 22.10.2021

ATTEMPT TO READ PLATO'S *REPUBLIC* AS A POLITICAL PROGRAM

ABSTRACT

Plato, the founder of political philosophy, the pioneer of many ideologies and concepts discussing in political science, at the same time accepting as the "father" with its more common usage, is a philosopher on which actual discussions are carried out even today. The general characteristic of the discussions and evaluations carried out through Plato is that his philosophy is considered and interpreted at the theoretical level. Especially the government model put forward by Plato in his work of *Republic* is one of the most controversial issues. However, these discussions and comments are made without evaluating Plato's concrete political personality and its relationship with the social and political conditions of the period and their impact. This situation creates an abstract and incomprehensible portrait of Plato. Plato, as a philosopher from a prominent aristocratic family of Athens, had also a political personality and was a political leader. Plato lived in the long century of Athenian democracy (461-322 BC) and witnessed many political and social events of this period. Plato, who witnessed democratic in general and partly oligarchic governments, criticized these governments as corrupt state orders and presented his own government model in the *Republic*. Considering that Plato was an active political figure of the period in which he lived, it seems possible to evaluate the government model he put forward in the *Republic* as a political program targeting the government.

Keywords: Plato, Republic, Athens, Democracy, Political Program.

JEL Codes: Y90.

GİRİŞ

Günümüzden yaklaşık 2400 yıl önce yaşamış olan Platon, bugün dahi üzerine çok canlı tartışmaların yürütüldüğü bir filozoftur. Yaşamının üzerinden bu denli uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen Platon'un hala tartışılıyor olması, bir yönüyle onun felsefesinin birçok ilki barındıran öncü özelliğine ve aynı zamanda derinliğine bağlanabilir. Diğer yönüyle düşünürün henüz tam olarak anlaşılmadığı veya düşüncelerinin yeterince açıklığa kavuşturulmadığına, onda hala yeni bir şeyler keşfetmenin mümkün olmasına bağlanabilir. Platon üzerine yapılan çalışmaların genel niteliği, düşünürün siyaset felsefesi ve geliştirdiği siyasal düşüncelerin incelenmesi olmakla birlikte, iş onun felsefesinin ve siyasal düşüncelerinin yorumlanmasına ve onun siyasal yelpazede bir yere yerleştirilmesine, diğer bir ifadeyle kategorize edilmesine geldiğinde durum değişmektedir. İnceleme ve değerlendirmeyi yapanın politik/ideolojik perspektifi, Platon değerlendirmesini de belirlemekte, bunun sonucunda Platon totalitarizmin de, faşizmin de, muhafazakârlığın da ve hatta komünizmin de kurucusu veya babası olabilmektedir.

Platon'da komünizmin, faşizmin, muhafazakârlığın, totalitarizmin nüvelerini bulmak pekâlâ mümkün -ki birçok düşünür bu konularda birçok eser ortaya koymuştur. Bu çalışmalara ilk olarak 20. yüzyılın etkili düşünürlerinden K. Popper örnek verilebilir. Popper, *Açık Toplum ve Düşmanları* (2018) adlı eserinde

Platon'un *Devlet*'te öne sürdüğü argümanlardan ve özellikle ideal devlet modelinden hareketle düşünürü "totaliter" bir zihniyet olarak nitelendirmektedir. Yine Popper'e göre Platon *Devlet*'te faşist bir anayasa oluşturmuştur. Platon hakkında yaptığı kapsamlı incelemesinde Leo Strauss (2019) ise filozofun kuramının "muhafazakâr bir elit teorisi" içerdiğini öne sürmektedir. Hatta kimi iddialara göre Leo Strauss, Platon'un felsefe ve politika arasında kurduğu ilişki ve "olması gereken"e yönelik yani normatif yöntemiyle "iyi toplum", "iyi politik düzen" gibi siyasal fikirlerinden hareketle Amerikan "Neo-Conservative" (Yeni-Muhafazakâr) sınıfın hareket rotasını belirlemiştir (Yücel, 2017). Platon üzerine yapılan çalışmalar bir spektrum olarak ele alınırsa, spektrumun diğer ucunda Platon'u komünist düşüncenin fikir babası olarak gören yaklaşımlar yer almaktadır. Bu yaklaşımda etkili olan görüş, Platon'un *Devlet* diyalogunda yer verdiği ve yaşamlarını oldukça ayrıntılı düzenlediği "koruyucular sınıfı"na, aile ve özel mülkiyeti yasaklamasından hareketle geliştirilmektedir.¹

Platon'un siyaset felsefesini "Platonculuk" adıyla bir meta-ideoloji olarak adlandırılabilir bir raddeye getiren bu yaklaşımların ortak zeminini, filozofun çoğunlukla kendi tarihsel ve toplumsal bağlamından kopuk olarak incelenmesi oluşturmaktadır. Tarihi ve toplumsal nispeten gözetmeye çalışan kaynaklar ise Platon'u genel bir Antik Yunan tarihi anlatısında resmetmektedirler. Bu genel Antik Yunan tarihi de çoğunlukla MÖ 12. yüzyıla başlatılıp, MÖ 8. yüzyılda *Polis*in (kent devleti) oluşumuyla sürdürülüp ardından Makedonya Krallığı'nın saldırısı sonucu *Polis*lerin yıkılışıyla sonlandırılmaktadır. Üniversitelerde siyasal düşünceler tarihi derslerinde okutulan ya da derse yardımcı olarak tavsiye edilen kaynaklarda, Platon'a bu genel tarih anlatısı içinde yer verilmekte, bu ise Platon'u oldukça soyut ve anlaşılması güç bir düşünür haline getirmektedir. Son yıllarda "Platon'un yeterince anlaşamadığı" fikri uyarınca, Platon'u yeniden ele alan yayınlar, Platon'un kim olduğu, nasıl yaşadığı, neden yazdığı, ne yaptığı gibi sorular ışığında filozofu değerlendirmeye çalışmışlardır. Danielle S. Allen'in Türkçeye 2011 yılında kazandırılan *Platon Neden Yazdı?* adlı eseri böyle bir çabanın ürünü olarak göze çarpan yayınlardan biridir. Allen (2011), kitabında geliştirdiği Platon'un politikasında dilin ve felsefenin rolü teorisiyle, Platon'un izlerini Atina *Polis*inde sürmesiyle dikkat çekmektedir.

Allen, düşünürün yaşadığı dönemden daha çok ölümünden sonra Atina siyasetinde oldukça önemli rol oynayan devlet adamları ve siyasetçilerin hitabetlerinde Platon'un geliştirdiği kavramların, kullandığı kelimelerin, özellikle *Devlet* yapıtında başvurduğu metaforik anlatımların, alegorilerin, imgelerin yani canlı dilin ve fikirlerin ne kadarının yer aldığını inceleyerek, hatta Platon'un kullandığı kavramların ve kelimelerin bu siyasetçilerce kaç kere kullanıldığının sayısal verilerini sunarak düşünürün Atina siyasetindeki etkisini ölçmeye çalışmıştır. Yazarın ulaştığı sonuç, Platon'un Yunan siyasetinde ve hatiplerin

---

¹ Bkz. Badiou (2015).

dilinde² ortak *ideolojik* bir akım oluşturacak denli etkili olduğudur (Allen, 2011, s.184).

Dilin politikadaki önemi yadsınamaz. Üstelik siyasal yapıtlarıyla, yaşadığı dönemde ve sonraki çağlarda siyaset felsefesinin en önemli üstatlarından biri olan Platon'un kullandığı ve geliştirdiği dilin siyasetteki etkisinin önemi hiç yadsınamaz. Allen (2011, s. 174), eserinde şimdiye değin filozof hakkında ileri sürülen bazı savları (örneğin Strauss, Popper) Platon'un kurduğu *enargēs*, yani "canlı olan politik dil" üzerinden Atina'daki etkisiyle tartışmaya açmış, bunu yaparken de filozofu yaşadığı dönemin tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde değerlendirmeye çalışmıştır. Ancak Allen'in çalışması, filozofun kendi yaşadığı dönemden ziyade kendisinden sonra Atina'daki politika yapıcılarını üzerindeki etkisine yoğunlaşmıştır. Allen, Platon'un, kullandığı dil aracılığı ile Atina'da kendisinden sonraki politikacıları "doğrudan demokrasi yerine yönetimsel demokrasi biçimlerini ve seçkinlerin uzmanlığını savunmaya" yönelttiğini belirtir (2011, s.262).

Allen'dan hareketle bu makalede değinilecek ve ele alınacak sorun; günümüzün birçok siyasi düşünce ve ideolojisinin ilk nüvelerini barındırdığı düşünülen Platon'un devlet teorisinin, onun politik yaşamı ve Atina'nın siyasal, toplumsal, ekonomik koşullarıyla bağlantısını ortaya koymaktır. Bu bağlamda ben bu çalışmada, Platon'un politik kişiliğinden ve yaşadığı dönemden hareketle, Atina'da iktidarı hedefleyen "politik bir figür" olarak onun demokrasi ve oligarşiye ilişkin görüşlerini "olan ve olması gereken" gibi iki düzeye ayırma eğilimi çerçevesinden inceleyerek, *Devlet*³ eserini de -anlamı ilerleyen satırlarda açıklanacak olan kendi "*hetaireia*"sıyla- siyasal iktidarı hedefleyen bir siyasal program olarak okumaya çalışacağım.

I. ATİNA DEMOKRASİSİNİN UZUN YÜZYILI

Tarihte çokça "istisnai bir model" ya da "sıra dışı bir model" olarak görülen "Atina demokrasisi"nin en yüksek düzeyine MÖ 461-322 yılları arasında ulaştığı genel bir kabuldür. Platon'un yaşadığı yılları da kapsayan 139 yıllık bu süre, Atina demokrasisinin ilk yüzyılı olarak görülmektedir. Bu süre ya da dönemde Atina demokrasisinin nasıl bir modele tekabül ettiği üzerine siyaset bilimi ve siyasal düşünceler tarihinde bolca tartışma bulunmaktadır. Genel kabul, bu demokrasiyi "doğrudan demokrasi" olduğudur. Siyasal metinlerde Atina demokrasisine ilişkin tartışmaların önemli bir boyutunu da kavramın kendisi yani "demokrasi" sözcüğü oluşturmaktadır.

² Allen, bu politikacı hatiplerin başlıcalarının, Platon'un öğrencisi aristokrat ve Atina'nın dürüstlüğüyle tanınan baş mali görevlisi Lykurgos, demokrasi taraftarı Demosthenes ve Demosthenes'in siyasi rakibi Aiskhines olduğunu belirtmiştir.

³ Bu makalede Platon'un sadece *Devlet* kitabı üzerinden bir çözümleme yapılmaya çalışılacaktır. Platon'un diğer eserlerine makalenin konusu kapsamında başvurulacaktır.

Kökenini Antik Yunan'dan alan demokrasi sözcüğü, *demos* (halk, yer) ve *cratia* (iktidar, egemenlik) sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuş ve *demosun kratosu*, yani "halkın egemenliği", "halkın iktidarı" anlamına gelmektedir. Terimin ilk ne zaman kullanıldığı tam olarak bilinmemekle birlikte Canfora (2010, s. 8), ilk olarak halk tarafından yönetilmeye muhalif olanların bu yönetim biçimini tarif etmek için kullandıklarını ve *kratosun* da zaten iktidarın zorbalığını ifade ettiğini, demokrasinin de başlangıçta halk yönetiminin şiddet ağırlıklı ve özgürlükleri ihlal karakterine işaret eden anlamlarda kullanıldığını öne sürer. "Kullanıldığı en eski tarihten bu yana daima, demokrasi hüküm sürdüğünde mülksüz sınıflar (*demos*) tarafından kullanılan 'aşırı güç'e (*kratos*) işaret etmek için üst sınıflar tarafından türetilen bir ayrılık terimi, 'çatışma'ya işaret eden bir sözcük olagelmıştır" (Canfora, 2010, s. 24).

Demokrasi kavramının kendisi gibi ve kavramla doğrudan ilişkili olarak Atina demokrasisinin nasıl doğduğuna ve demokrasinin kurucu babalarının kimler olduğuna yönelik de hararetli denilebilecek tartışmalar yürütülmektedir. Antik Yunan'da aristokrasinin yönetimdeki egemenliği, ticaret ve zanaatla uğraşan tüccar sınıfının güçlenerek yoksul halk kesimlerinin desteğini de arkasına almasıyla zayıflamaya başlamış, bu dönemde yoğun bir şekilde yaşanan sınıf çatışmaları aristokrasinin egemenliğinde kırılmalar yaratmıştır. Kışlalı (1984, s. 65), hiçbir sınıfın kendi iktidarını topluma kabul ettirebilecek güce sahip olmadığı, bir nevi sınıflar arası bir denge durumunun bulunduğu bu ortamın "demokrasi"nin doğmasını kolaylaştırdığını belirtir. Bu çatışmalı ve iç karışıklıklarla kendisini gösteren dönemde, düzeni sağlamak adına hayata geçirilen Drakon'un yasaları⁴ (MÖ 621) ve Solon'un reformları⁵ (MÖ 594) demokrasiye giden yoldaki önemli köşe taşları olmuşlardır. Bu düzenlemelerin üzerine kendisi de bir aristokrat olmasına rağmen tüccar sınıfın ve yoksulların desteğini sağlayarak iktidar olan Peisistratos'un (MÖ 560) aristokratlara vurduğu darbe ve ondan sonra yönetime gelen Kleisthenes'in (MÖ 507) ise yurttaşlığı soy ve kan bağı üzerinden örgütleyen aristokratik modele son vererek yurttaşlığı *deme* (yer, mahalle) üzerinden örgütlemesi, aristokrasinin yıkılışını ve demokrasinin doğuşunu da beraberinde getirmiştir. Demokrasi, kısaca özetlemeye çalıştığımız şekilde, zaman içerisinde tedricen gerçekleşen karmaşık bir süreç sonucunda vücut bulmuş bir yönetim modelidir, ancak bu modelin ilk ne zaman uygulamaya konulduğuna dair illa ki bir milat verilmesi gerekiyorsa da bunun MÖ 461 yılı olması olası görünmektedir. Bu

⁴ Atina'daki altı yargıçtan biri olan Drakon, MÖ 621 yılında aristokratlar tarafından düzeni tekrar sağlayacak yasalar yapmakla görevlendirilmiştir. Drakon Yasaları, çok ağır ve sert hükümler içeren ceza yasalarıydı. Ancak asıl önemli yanı sözlü yasalardan yazılı yasalara geçişin başlangıcını oluşturmasıydı. "Artık tanrısal kökenli olduğuna inanılan ve ayrıcalıklı kesimlerin keyfince yorumladığı sözlü ve söylencesel tanrısal yasalar (*thesmoi*) yerini, içeriği ne olursa olsun, herkese açılmış, yazıya geçirilmiş ve özellikle de bir insan eliyle ortaya konulmuş *nomoiye* bırakıyordu" (Yalçınkaya, 2016b, s. 37).

⁵ Solon, yurttaşları gelir/servet durumlarına göre dört sınıfa ayırmış ve siyasal hakları da buna göre kategorize etmiştir. Solon'un yaptığı önemli bir reform ise borç köleliği kurumunu ortadan kaldırmak olmuştur.

tarih, Ephialtes ve Perikles'in reformlarıyla *Areopagus*'un (aristokratlar meclisi) yetkilerinin ve aristokrasinin devlet üzerindeki kontrolünün büyük ölçüde azaltıldığı yıldır (Bettalli, 2017b, s.115).

Demokrasinin kurucularının kim olduğu tartışması ise Solon, Kleisthenes ve Perikles gibi isimler üzerinden yapılmaktadır. Konuyla ilgili kimi kaynaklar Atina'da demokrasiyi kuran kişi olarak yurttaşlığı mülk temelli sınıflara göre düzenleyen ve Yunan dünyasının yedi bilgesinden biri sayılan Solon'a işaret ederken, bazıları da yurttaşlığı *deme* üzerinden örgütleyen Kleisthenes'e işaret etmektedir. Halk anlamındaki *demosa* yer verilmeyen bu nafile tartışmanın kazananı ise Perikles'tir.⁶

Antik Yunanda toplumsal yapı ve sınıfların durumunun da demokrasinin işleyişini kolaylaştırdığı söylenebilir. Toplum temel olarak üç gruba ayrılmıştır: Yurttaşlar, yabancılar (*metoikos*) ve köleler. Yurttaşlar, polislin yerli halkı olan yetişkin (askerliğe uygun yaştaki) erkeklerden oluşmaktadır ve siyasal haklara sahiplerdir. Kadınlar yurttaş statüsünde değildirler ve bu nedenle siyasal haklardan da mahrumdular. Yurttaşlar da kendi aralarında büyük toprak sahibi soylular (*eupatrid*), ticaret ve zanaatla uğraşanlar, küçük toprak sahibi köylüler ve mülk sahibi olmayan yoksullar (*thetes*) olarak çeşitli sınıflara ayrılmaktaydılar. Yabancılar ise özgür olmalarına rağmen yurttaşlık statüsüne sahip değildirler ve siyasal haklardan yoksundular. Bunlar genellikle ticaret ve zanaatla uğraşmaktadırlar. Üçüncü grubu oluşturan köleler ise hiçbir hakka sahip olmayan ve üretim sürecinde emeği ile en büyük katkıyı sunanlardır. Hem ev hem de kamu ekonomisinin temelini köleler oluşturmaktadır. Pek çok araştırmacı ve yazar Yunan demokrasinin işleyişini kolaylaştıran temel unsur olarak kölelik kurumunu göstermektedir. Emek gerektiren birçok işin köleler tarafından yerine getirilmesi *polisteki* yurttaşlara boş zaman yaratmakta ve bu da yurttaşların siyasetle, sanayile vb. birçok faaliyetle ilgilenmelerini sağlamaktadır. Kışlalı (1984, s.66) bu durumu şöyle bir benzetmeyle tarifler: "Nasıl ki bugün, birçok kişiye yetecek kadar üretim yapan makineler olmadan çoğulcu bir demokrasinin varlığı düşünülemezse, köleler olmadan da eski Yunan demokrasisi varolamazdı." Atina nüfusunun, kimi kaynaklarda (Heaton'dan aktaran Gemalmaz, 2010, s.13) üçte birinin, kimi kaynaklarda (Canfora, 2010, s.27) dörtte üçünün kölelerden oluştuğu hesaplamaları yapılmıştır. Diğer bir araştırmada ise MÖ 312 yılında yapıldığı belirtilen bir nüfus sayımında Atina'da 21.000 yurttaş, 10.000 yabancı ve 400.000 köle olduğu saptanmıştır (Yalçınkaya, 2016b, s.39). Canfora'nın (2010, s.27) verdiği örnekte aktardığı üzere, en yoksul yurttaşların bile en az bir kölesinin olduğu dikkate

⁶ MÖ 461'de iktidara gelen ve 30 yıl gibi uzun bir süre iktidarda kalan Perikles, tüm memurlukların kura yöntemi ile belirlenmesi, siyasal hayatın alt sınıflara açılması yönündeki reformlarıyla ve bilim, sanat, mimari vb. diğer birçok konuda yaptığı çalışmalarından dolayı Atina demokrasinin kurucusu kabul edilir.

alındığında, köle sayısının diğer sınıflara göre oldukça yüksek olmasının nedeni daha iyi anlaşılabilir. ⁷

Atina demokrasisini mümkün kılan, uygulamasını kolaylaştıran diğer bir etken ise polislin coğrafi olarak dar bir alanı kapsamı, bu nedenle nüfusunun da küçük olması ve yurttaşların din, dil, etnik köken ve kültür yönünden homojen bir yapıya sahip olmasıdır (Uygun, 2014, s.47-50). Polisi bir kent topluluğu olarak ele alan Sartori de (2014, s. 340-341), Atina demokrasisini belirleyen temel özelliklerden birinin onun “devletsiz” bir yapıda olması olduğunu belirtir.

MÖ 5. ve 4. yüzyıllarda uygulanan bu model, özelde Atina genelde ise tüm Antik Yunan dünyası için adeta bir devrim niteliğindedir. Bu tarihlerden önce Yunan dünyasında monarşik, -Yunanlar çok sevmese de- tiranlık, aristokratik ve bunların bozulmuş biçimleri olarak kabul edilen oligarşik yönetimler vardı. Halkın yönetime doğrudan ve radikal denebilecek katılımı ve hatta yönetimde olması anlamına gelen devrim niteliğindeki bu demokrasiin ilkeleri, Bettalli'nin (2017b, s. 117) sınıflandırmasından hareketle şu şekilde sıralanabilir: 1) Eşitlik, 2) Kura, 3) Karşılığını ödeme, 4) Katılım. Bu ilkeler açıklanacak olursa ortaya şöyle bir tablo çıkmaktadır.

Atina demokrasisinde “eşitlik”, haklar ve görevler açısından tanımlanmıştır. Yani bu ilke, ailevi kökeni ve gelir düzeyi ne olursa olsun, tüm Atinalı yurttaşların aynı haklara ve topluma karşı aynı görevlere sahip olması anlamına gelmektedir. Oldukça romantik denebilecek bu eşitlik tanımının kadınları, yabancıları ve köleleri dışarıda bıraktığı, “dışlayıcı” bir nitelik taşıdığı, bu anlamıyla da “Atina'nın demokrasisinin temelinde dâhil/hariç olma ilkesinin yattığı” (Bettalli, 2017b, s. 117) söylenebilir. Yasalar önünde eşitliği de içeren bu ilke, özellikle Atina toplumunda yoksul kesimlerin kamusal görevlere erişmesinin önünü açmaya yöneliktir. Her ne kadar Atina devlet ve toplum yönetiminde *eupatrid*lerin yani aristokratların ve zenginlerin demokratik modelde dahi en önemli görevleri ellerinde tutmaları söz konusuysa da bu ilkeyle birlikte halkın, demokrasiin en önemli kurumları olarak görülen halk meclisi, Beş Yüzler Meclisi ve mahkemelerde görev alması mümkün olmuştur. Bu da yurttaşlar arasında teorik de olsa tam eşitlik ilkesinin geçerli olması gibi bir anlayışa neden olmuştur.

Atina demokrasiinin ikinci ilkesi “kura”dır. Kura, bütün devlet görevlerine kura yoluyla atama yapılmasıdır. Belki de Atina demokrasiinin en ayırt edici (Bettalli'nin sözleriyle adeta “demokrasiin alamet-i farikası”, 2017b, s. 117) ve demokrasi döneminde aristokratlar tarafından en çok eleştirilen ve alay edilen özelliğidir. Bu ilke Atina demokrasiinde şu şekilde işletilmektedir: Örneğin sayıları on olan *demos*ların seçtiği elişer temsilciden oluşan Beş Yüzler Meclisinin (*boule*) üyeleri, *demos*ların belirlediği gönüllüler arasından kurayla seçilirdi. Bu da, “herhangi” bir yurttaşın meclise girmesini ve kısa süreliğine de olsa sırası

⁷ Antik Yunan'da sınıfların durumu ve sınıf mücadeleleri konusunda kapsamlı bir çalışma için bkz. Ste. Croix (2016).

geldiğinde cumhuriyetin “başkanlığı”na denk bir mevkiye yükselmesini sağlıyordu (Canfora, 2010, s. 29). Yine bazı kamu görevlileri ve halk mahkemelerinin (*dikasterion*) üyeleri de kurayla belirlenmekteydi.

Atina demokrasisinin üçüncü ilkesi kamusal görevlerin “karşılığının ödenmesi”dir. Demokrasinin bir ilkesi olmasının yanı sıra bu ilke özellikle Atina ekonomik ve toplumsal sınıflarının yapısını ortaya koyması bakımından da önemlidir. Atina demokrasisi denilince çoğunluk tahayyülde kölelerin varlığı dolayısıyla, Atinalıların hiç çalışmadıkları ve sahip oldukları boş vakitlerle de rahatça siyasetle ve kamusal işlerle meşgul olduklarına ilişkin bir algı bulunmaktadır. Oysa durumun pek de böyle olmadığı anlaşılmaktadır.⁸ Atinalılar da her dönemde ve her toplumda olduğu gibi geçimlerini sağlamak üzere zamanlarının büyük bölümünü alan çiftçilik, ticaret ve zanaatlarla uğraşmak zorunda olan kimselerdir. Kamusal görevlerin karşılığını ödeme ilkesi, geçimlerini sağlamak üzere çalışmak zorunda olanların (ve tabii ki daha yoksul kesimlerin) bu yükümlülükleri dolayısıyla kamusal işlere vakit ayıramayacakları riskine karşılık alınan bir önlemdir.⁹ Ayrıca kamusal görevlerin karşılığında ücret ödeme politikası kamusal görevlere teşvik etme ya da özendirme gibi bir işleve de sahiptir. Çünkü nihayetinde Perikles’in cenaze töreni söylevinde de yer aldığı üzere kamusal işlere katılmayan yurttaşları gereksiz gören bir demokratik kültürün inşası söz konusudur.¹⁰

Atina demokrasisinin dördüncü ilkesi, üçüncü ilkeyle yakından bağlantılı olan “katılım”dır. Atina demokrasisinde “katılım” denilince yine siyasal tahayyülde sanki Atina yurttaşlarının akın akın siyasal süreçlere ve kamusal işlere katıldıkları algısı belirmektedir. Oysa Yunanca *apragmosyne* terimi (Bettalli, 2017b, s. 118) başka şeyler söylemektedir. İngilizceye “*quiet Athenians*” olarak çevrilen ve Türkçede “sessiz sakin Atinalılar” olarak okunan bu kelime, kamusal işlere, siyasete katılmak istemeyen, ataleti bir erdem olarak gören, kendi hallerinde Atinalıları anlatmak için kullanılır. Nihayetinde yine her toplumda ve her ülkede ve her zaman görüleceği üzere apolitik diyebileceğimiz kesimler dönemin Atina’ında da vardır. Ama tersi de söz konusudur. Atina’nın uzak *demos*larından (burada semt, bucak anlamında kullanıyorum) yurttaşlık görevlerini yerine getirmek üzere Atina kent merkezine yürüyerek gelen çok sayıda Atinalı da vardır ve bu sayı hiç de az değildir.

II. ATINA DEMOKRASİSİNİN KURUMLARI

Atina demokrasisinin en önemli kurumu, yılda yaklaşık kırk defa toplanan halk meclisidir (*ekklesia*). Sabahın erken saatlerinde bir kurban töreniyle başlayan bu toplantılar öğlene kadar sürer. Halk meclislerinin gündemini Beş Yüzler

⁸ Atinalıların geçimlerini sağlamak üzere yaptıkları günlük işlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Hesiodos (2017).

⁹ Finley (2003, s. 30) mahkemelerde ya da jürilerde görev alan yaşlı Atinalılar haricinde bu ücretin “düzenli ve tam” olarak ödenip ödenmediği konusunda şüphelerinin olduğunu belirtmektedir.

¹⁰ Bu söylev için bkz. Thukydides (2020), *Peloponnesos Savaşları*, İstanbul: Belge Yayınları.

Meclisi'nde alınan kararların yeniden görüşülmesi oluşturur. Yasaların kabul ve ilan edilmesi, savaş ve barış ilanları, uluslararası ilişkiler, Atina'ya askeri veya sivil alanlarda büyük katkı yapmış kimselerin onurlandırılması, askeri komutanların (*strategos*) ve diğer devlet görevlilerinin seçimi gibi çok çeşitli konular bu mecliste ele alınır. Halk meclisi bir yasama organı olmakla birlikte idari ve yargısal görevleri de bulunmaktadır. Her yıl halk meclisinin bir oturumu, topluma zarar vermiş kimselerin Atina'dan uzaklaştırılıp uzaklaştırılmayacağı gündemiyle toplanır. Halk meclisinde oylamalar el kaldırılarak yapılır.

Atina'da doğrudan demokrasi denilince siyasi imgelemde yer alan her yurttaşın bu modelin gerektirdiği siyasi süreçlere ve kurumlara katıldığı algısının kırılması, halk meclisinin işleyiş biçiminin ortaya konulmasıyla da mümkün görünmektedir. Bir kere bu meclislerde öncelikle her toplumda görüldüğü üzere söz hakkı yaş hiyerarşisi nedeniyle yaşlılara verilir. Şafaktan öğlene kadar süren ve binlerce kişinin¹¹ katıldığı halk meclisinin toplantılarında herkesin konuşması teknik olarak olanaklı değildir. Bu toplantılarda genellikle doğaçlama konuşulur. Kabul edilmelidir ki bu kadar çok sayıda insanın katıldığı bir toplantıda doğaçlama konuşmak Bettalli'nin (2017b, s. 119) de belirttiği üzere büyük bir kendine güven ve beceri gerektirir. Bu güveni ve beceriyi gösterenlerin sayısının da sınırlı olacağı aşikârdır. Ayrıca Atina'da retorik dersleri veren Sofistler de hatırlanacak olursa güzel ve etkili konuşmak, özellikle de siyaset üzerine güzel ve etkili konuşmak bir *tekhne* yani sanat olarak kabul edilir. Halk meclisinde bu sanatı haiz olanların konuştuıkları düşünülürse hem doğaçlama konuşanların sayısının az olduğu hem de herkesin bu sanatı icra edemeyeceği anlaşılır.

Atina demokrasisinin diğer önemli organı ise Beş Yüzler Meclisi'dir (*boule*). Meclis, sayıları on olan *demos*ların seçtiği ellışer temsilciden oluşur. Bir nevi yürütme organı niteliğindeki bu meclisin görevleri arasında; *ekklesianın* toplantı gündemini hazırlamak, toplum hayatını ilgilendiren idari konuları düzenlemek, yabancı elçileri, misafirleri, kralları ağırlamak (bu elli kişi içinden kurayla her gün için biri başkan seçilir ve misafirleri bu kişi ağırlar) yer almaktadır.

Yargı işleri ise halk mahkemeleri (*dikasterion*) tarafından yürütülmektedir. Jüri şeklinde çalışan ve karar veren mahkemelerin üyeleri yurttaşlar arasından kura yöntemiyle belirlenmekteydi. Mahkemelerin yargı işlerinin yanı sıra yasama ve yürütmeye ilişkin kısmi görevleri de bulunmaktaydı. Ayrıca halk meclisini, beş yüzler meclisini ve yöneticileri denetleme görevi de halk mahkemelerine aitti.

Atina demokrasisinde gerek halk meclisinde gerek beş yüzler meclisinde ve gerekse de mahkemelerde yurttaşlar, seçim sonucu belirlenmiş herhangi bir temsilci, atanmış bir yönetici veya görevlendirilmiş uzman kişiler olarak değil,

¹¹ Bettalli (2017, s. 118) halk meclisine katılanların, bazı durumlarda gerekli yeterli oy sayısı olan altı bine nadiren ulaştığı bilgisini aktarmaktadır. Ayrıca bu altı bin yurttaşın, Atina'nın en parlak döneminde bile yurttaş sayısının sadece onda birine tekabül ettiğini belirtmektedir.

kura veya başka yöntemlerle belirlenerek “doğrudan” görev almaktaydılar. Bu da Atina demokrasisine “doğrudan” olma niteliğini veren biricik özelliğidir.

Demokraside bu meclisler dışında, yolların bakımı, pazarların denetlenmesi, tapınakların gelir gider işlerinin denetlenmesi ve daha başka birçok alanda bir yıllığına görev yapan resmi görevliler bulunmaktadır. Resmi görevliler, bu işe başvurular arasından kurayla belirlenirler. Yine de bu adaylara işe girişte basit bir sınav uygulanır. Bu sınavda kişinin anne babasına nasıl davrandığı, dinsel inançları ve demokrasiye sadakatini ölçmeye yönelik sorular sorulur. Görev bitiminde ise görevlilerin sicilleri ayrıntılı incelenir.

III. ATINA ARİSTOKRASİSİNİN ÖZELLİKLERİ: “İDEAL HAYATLAR”

Platon’un kendisinin de bir aristokrat olduğu göz önüne alındığında, Atina aristokrasisinin özelliklerine kısaca değinmek, düşünürün yaşam biçimini anlamak açısından fikir açıcı olacaktır. Aristokrat sözcüğü “en iyi” anlamına gelen ve davranış tarzına işaret eden *aristostan* türemiştir. Aristokratlar, polis toplumsal, siyasi ve ekonomik hayatında uzun bir süre, Burckhardt’a göre (2020, s. 68) üç ya da dört yüzyıl iktidar olmuşlardır. Aristokratların *Poliste* siyasi hâkimiyetleri monarşi, oligarşi, tiranlık ve demokrasilerde “halk liderliği” gibi farklı biçimler alarak sürmüştür.

Atina’daki verimli geniş toprakları ellerinde bulunduran aristokratlar, Yunan dünyasının tanrılarına, kutsal kabul edilen kahramanlara dayandırarak yücelttikleri soylarıyla halk üzerinde hâkimiyet kurarak, Atina ve Antik Yunan dünyasında siyasal, sosyal ve ekonomik güç elde etmişlerdir. Aristokratlar, Yunan dünyasında yaşam tarzlarıyla ön plana çıkmaktadırlar. Bu yaşam tarzını; çalışmak zorunda olmamak, toplumsal, siyasal ve sanatsal işlerle ilgilenmek için yeterince boş zamana sahip olmak, askeri işlerle uğraşmak, spor yapmak, av partileri düzenlemek ve at yetiştiriciliği gibi faaliyetler oluşturmaktadır.

Aristokratların yaşam biçimlerini belirleyen, toplumsal konumlarını ve zenginliklerini sergilemelerine de yarayan bir diğer faaliyet ise *symposion* geleneğidir. Etimolojik köken olarak “hep birlikte içme” anlamına gelen *symposion* herhangi bir içkili akşam yemeği değildir (Erhat, A., Platon, 2020b’ye önsöz, s. viii). “Beraber içmek” anlamına da gelen bu toplantı, birçok özel şartlara ve geleneklere göre kurulur. Akşamüstü başlayıp, gece geç saatlere kadar süren *Symposion*, edebiyatçı, şair, sanatçı, filozof, hekim, mimar, gibi mesleklere mensup (yani Atina’nın siyasi ve entelektüel hayatında rol alan elit tabaka) küçük bir grup aristokratın yiyip içmek, siyaset konuşmak, zaman geçirmek, grup dayanışmasını pekiştirmek için bir araya geldikleri, pedagojik yönü de bulunan bir şölendir. MÖ 7. yüzyıl sonu ile 6. yüzyıl arasında şekillendiği düşünülen *Symposion*ların temelini genelde soylu ailelerden olup *genos* (soy) ve/veya siyasi bir gruba aidiyet (aynı *hetaireianın hetairosları*) açısından benzer olan bir grup erkeğin bir araya gelerek düzenledikleri toplantılar oluşturur (Nannini, 2017, s. 461). Aynı aristokrat grubun

(*hetaireia*)¹² yoldaşları (*hetairos*) ile oluşturulan şölenlerin, Atina'da özellikle MÖ 4. yüzyılda bu aristokrat grupları adeta birer farklı siyasal kulüp ya da siyasal parti (demokrasi taraftarları, monarşi ya da oligarşi yanlıları gibi) olarak örgütlenmelerini sağlamak gibi bir işlev de gördüğü ileri sürülebilir. Nitekim Atina'da demokrasinin en uzun yüzyılında (yukarıda da belirtildiği üzere MÖ 461-322 yılları) demokrasiyi alaşağı etmeye yönelik MÖ 411 tarihli darbeye öne çıkan isimlerden Antiphon (MÖ 480-410), Peisandros, Phrynikos ve Theramenes ile birlikte aristokratlar arasında demokrasi karşıtı *hetaireia* ya da partiyi oluşturmuş görünmektedirler. Bu siyasal kulübün üyeleri arasında yine demokrasi karşıtı Yaşlı Oligark'ın *Atinalıların Devleti* kitabının dolaşımında olması da bu açıdan son derece anlamlıdır.

Atina'da aristokratları güçlü kılan özelliklerden biri de toplumsal davranışlarıdır. Aristokrat sözcüğü asıl olarak muğlak bir kavram olmakla birlikte yukarıda da değinildiği üzere en iyi davranış tarzını anlatmak üzere kullanılır. Atina'da “yeni zengin” bir kişi, soylu bir aileden gelmemesine rağmen iyi davranışları dolayısıyla aristokrat sayılabilirken, en köklü aileye mensup biri yine davranışları nedeniyle kaba saba bulunup avamdan sayılabilmektedir. “Karakterde ve davranışta soyluluk” arayışı olarak nitelendirilebilecek bu anlayış, Antik Yunan'da *kalokagathia*¹³ kavramıyla ifade edilmektedir. Burckhardt (2020, s. 69) tam olarak tanımlanmasının zor olduğunu belirttiği *kalokagathia*yı, “ahlaki, estetik ve maddi bağlılığın tamamıyla münferit kaynaşması” olarak açıklamakta ve kavramı oluşturan *kalos* (güzel) ve *agathos* (iyiler) sözcüklerinden *agathoi*'nin (iyi) Homeros döneminde dahi kibar ve zengin anlamında kullanıldığını açıklamaktadır.

Atina'da aristokratların toplumsal davranışlarını belirleyen bir diğer önemli özellik ise rekabetçi ahlak anlayışlarıdır (Bettalli, 2017a, s. 72). Burckhardt'ın (2020) ünlü tanımlamasına göre “rekabetçi” olan bu insanlar, cesaret, yüreklilik, onur ve erdem gibi meziyetlerini av partilerinde ve spor yarışmalarında (Olimpiyatlar gibi) sergilerler. Ölçülülük ise (her ne kadar kendileri çok uymasalar da) rekabetçi ahlak kapsamında aristokratların en önem verdikleri konulardan biridir.

IV. ARİSTOKRAT VE POLİTİK BİR FİGÜR OLARAK PLATON

Kimi kaynaklara göre seksen, kimine göre yetmiş yedi yıl yaşamış olan Platon, Atina Polisinin ve Antik Yunan siyasal hayatının önemli bir bölümüne tanıklık etmiştir. Kendisi de bizzat politikanın içinde, bir politikacı (Laertios, 2015,

¹² *Hetaireia* veya *Etaireia*, kökeninde “aristokrat grubu” anlamını barındıran, Yunancada dernek, siyasi kulüp, siyasi birlik, kardeşlik, arkadaşlık, yoldaşlık gibi anlamlarda kullanılan bir kelime. Bkz. The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon (LSJ), <http://stephanus.tlg.uci.edu/ljs/#context=lsj&eid=44253>, (erişim tarihi: 25.12.2020).

¹³ *Kalokagathia* veya *kalokagaqia*, Yunancada karakter ve davranışta asalet ve iyilik anlamına gelen kelime. Bkz. The Online Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon (LSJ), <http://stephanus.tlg.uci.edu/ljs/#context=lsj&eid=54372>, (erişim tarihi: 25.12.2020).

s. 140) ve politik bir lider olan Platon, yine çoğu kaynakta ileri sürüldüğü üzere Atina siyasal hayatının çalkantılı bir döneminde değil, demokrasiye karşı MÖ 411 ve 404'te yapılan darbeler (Platon'un hayatında ikincisi birincisinden daha fazla etkili olmuştur) dışarıda tutulacak olursa hemen hemen istikrarlı denebilecek bir dönemde yaşamıştır.

Platon, MÖ 428 (kimi kaynaklara göre 427) yılında Atina'da doğmuştur. Platon'un ailesi Atina'nın önde gelen aristokrat ailelerinden biridir. Yunan dünyasının diğer aristokrat ailelerinin yaptığı gibi Platon'un ailesi de soylarını, kökenlerini yüceltmek için kendilerini Yunan dünyasının efsanevi geçmişinin kahramanlarıyla, yasa koyucularıyla özdeşleştirerek açıklar. Buna göre Platon'un babası Ariston'un, efsanelere göre Atina'nın son kralı Kodros'un, annesi Periktione'nin ise Solon'un soyundan geldiği öne sürülür. Hâlihazırda Platon da Tanrı Apollon'la aynı günde doğmuştur (Davies, 1971, s. 322-335). Atina'nın siyasal ve toplumsal hayatına sağlam bir şekilde kök salmış bu ailenin üyeleri, MÖ 5. yüzyılda Perikles'in demokratik seçkin sınıfının bir üyesi (baba Ariston), Otuzlar Tiranlığı'nın lideri (dayı Kritias) ve yine oligarşik Otuzlar rejiminin yöneticilerinden (amca Kharmides) biridir.

Soylu bir genç olarak Platon; matematik, edebiyat, müzik, spor ve felsefeyle ilgili çok iyi bir eğitim almıştır. Bazı kaynaklarda öne sürüldüğü üzere Platon yirmi yaşındayken dayısı ve amcası gibi aktif politikaya atılmaya hazırlanırken, Sokrates ile tanışması onu yalnızca felsefeyle dolu bir yaşam sürmesine neden olmamıştır. Tersine Platon'un Sokrates'in öğrencisi olması, onun toplumsal konumu ve ailesi itibarıyla dâhil olmak zorunda olduğu Atina siyasetiyle ilişkileri üzerinde etkili olmuştur. Hocasının trajik ölümü öğrencisi üzerinde kalıcı bir etki bırakmış, Platon onu diyaloglarında yaşatmıştır. Ancak tabii ki bu, Platon'un eserlerinde tamamen Sokrates'in görüşlerini yansıttığı anlamına gelmemektedir.

Sokrates, demokrasiye karşı yapılan ve tarihe "Otuzlar" ya da "Otuz Tiranlar" olarak geçen MÖ 404 yılındaki darbeden sonra demokratların tekrar iktidarı ele geçirmesiyle kurulan mahkemede, gençleri "yoldan çıkarmak, dinsizlik" gibi suçlamalarla yargılanıp ölüme mahkûm edilmiştir. Sokrates'i ölüme götüren olaylar asıl olarak Platon'un yaklaşık on yedi ya da on sekiz yaşındayken tanık olduğu MÖ 411 tarihli darbeyle başlıyor görünmektedir. Atina'nın zengin fakat soylu olmayan komutanı Nikias önderliğinde MÖ 415-413 yılları arasında Sicilya seferinde yaşadığı büyük kayıplar ve Dekelia Kalesi istilası gibi savaşların devlette aristokrat ve zenginlerin konumunu riske atması üzerine, aristokratların giriştiği bu darbe, demokratlar arasında bir korku ve güven bunalımına (Bettalli, 2017b, s. 126) neden olmuşsa da on ay gibi bir süre sonunda demokratlar tarafından başarısızlığa uğratılmıştır.

Aristokratlar bu başarısız darbe girişiminden yedi yıl sonra tekrar iktidarı ele geçirmek amacıyla demokratlardan rövanşlarını almaya çalışmışlardır. Ama bu sefer Platon'un amcası ve dayısının yani Platon'un soyunun da içinde yer aldığı

farklı aristokratik *hetaireia*'ların kalkışmasıdır söz konusu olan. Yine bu sefer bu darbeye için içinde, Platon'un katı yurttaşlık eğitim sistemini, *Syssita* (ortak öğün) uygulamalarını, örf ve adetlerinin ağırbaşlılığını takdir ettiği, Sokrates'in öğrencisi ve Platon'un dayısı Kritias'ın hem manzum hem de nesir şeklinde eserleri ile övdüğü Peloponnesos Savaşı'nın¹⁴ galibi sayılan Sparta (Eco, 2017, s. 105) vardır. Bir ay gibi kısa bir sürede mülklerine el koymak için bin beş yüz kişinin ölüm cezasına çarptırıldığı (Bettalli, 2017b, s. 127), siyasal şiddetin hüküm sürdüğü bu darbe ve sonrasında kurulan Otuzlar Tiranlığı yönetimine karşı tepki gecikmemiş, demokrasinin bu darbeyi de alaşağı etmesi uzun sürmemiştir. Kurulan yeni demokratik yönetim, Otuzlar döneminde işlenen suçlara karşı genel af çıkarmış, fakat Platon'un hocasını darbeden sonra geç denilebilecek bir zamanda (beş yıl sonra) yani MÖ 399'da mahkeme önüne çıkarmaktan geri durmamıştır.

Öyle görünüyor ki demokrasi, birkaçının kendisinin öğrencisi olması¹⁵ nedeniyle ve darbeye de yer aldıklarından¹⁶ Sokrates üzerinden Platon'un aristokratik *hetaireiasına* karşı bir tasfiye işine girişmiştir. Laertios (2015, s. 140) bu tasfiye girişimine Platon'unun da dâhil edildiğine "Sokrates'in baldran zehrinin seni de beklediğini bilmeden, başkasını mı savunmaya gidiyorsun" sözleriyle dikkat çekmektedir. Yani Sokrates, Vegetti'nin (2017, s. 441) de işaret ettiği üzere "ardında acımasız bir siyasi intikamın gizlendiği uydurma suçlamalar" ile ölüme gönderilmiştir. İleri sürülen bu görüş, Sokrates'in Otuzların kanlı oligarşik deneyimine dâhil olmayı reddeden siyasi tavrı da örnek gösterilerek desteklenebilir. Sokrates'in demokrasiye dair yaklaşımı ise, demokrasiye giderek demagojinin egemen olmaya başladığını düşünmesi nedeniyle eleştirel ve mesafelidir. Ancak filozofun yaşadığı dönemde ve sonrasında da birçok kişinin demokrasiye muhalif duruşları bilinmektedir ve bu muhalif tavır dolayısıyla hepsinin ölüme gönderilmeleri söz konusu değildir. Bilindiği üzere MÖ 404'teki oligarşi darbesi ve Otuzlar'ın rejimi sırasında çok sayıda Atinalı öldürülmüş ya da sürgün edilmiştir. Ancak bu yönetim aynı zamanda üç bin Atinalının da bütün yurttaşlık haklarını muhafaza etmesine izin vermiştir. Sokrates de bu "3000 imtiyazlı yurttaştan biri olarak güvenle Atina'da kalan" (Wood, 2017, s. 69) kişilerden biridir ve demokrasinin Sokrates dışında bu yurttaşların tümünü ya da bir bölümünü yargılayıp, ölüm cezasına çarptırdığına dair bir veri bulunmamaktadır. Burada olan yukarıda da değinildiği üzere daha çok Sokrates üzerinden Platon ve Platon'un dahil olduğu siyasi birliğin ya da kulübün, modern zamanlarda siyasal parti de denilebilecek bir grubun tasfiyesine yönelik bir sürecin işletilmesi olarak görünmektedir.

¹⁴ MÖ 431-404 yılları arasında Atina'nın müttefikleriyle, Sparta ve Sparta'nın müttefikleriyle yürüttükleri savaş.

¹⁵ Kaynaklardan tespit edebildiğim kadarıyla Platon dahil, Sokrates'in Platon'un ailesinden dört öğrencisi vardır: Platon, Platon'un kardeşleri Glaukon ve Adeimantos ve Otuzların lideri Kritias.

¹⁶ Atinalıların, demokrasi düşmanı dostları nedeniyle Sokrates'e şüpheyle yaklaştıkları yorumuna Wood (2017, s. 69) da yer vermektedir.

Yaklaşık sekiz yıl (Brun, 2007, s. 7) öğrencisi olduğu Sokrates'in ölümü üzerine Platon, hocasının demokrasi tarafından uydurma suçlarla haksız yere ölümüne neden olmasıyla ve yaklaşık bir yıl süren Otuzların kanlı oligarşik deneyimi sonrası Atina'nın "tek bir birey tarafından gerçekleştirilmeyecek kadar köklü, zor ve tehlikeli bir reform sürecine ihtiyacı" (Vegetti, 2017, s. 441) olduğu düşüncesini geliştirmeye başlamıştır. Bu ahlaki ve siyasi reform gerekliliği düşüncesini, Platon'un, önceleri tartışmalı olan ancak artık uzmanların kendisine ait olduğu konusunda mutabık kaldıkları VII. Mektubundan okumak mümkündür. VII. Mektupta Platon Otuzlar Tiranlığı ve hocasının ölüm cezasına çarptırılması sonrası şu tespitlerde bulunmaktadır:

"Yaşananları ve kendi yaşımın ilerlediğini gördükçe devlet işlerinde görev almanın benim için çok zor bir şey olduğunu anladım. Zaten insanın yanında dostları ya da siyasi taraftarları olmazsa bunu yapmak imkânsızdır. Öte yandan kentimiz atalarımızın geleneklerine bağlı olarak yönetilmediğinden, böyle dostlar ya da taraftarlar bulunmuyordu. Yenilerini elde etmekse çok zor görünüyordu. Ayrıca yazılı kanunlar bozulmuştu, kötülükler o kadar fazla artmıştı ki halkın çıkarlarını düşünen benim gibi bir insan bile yaşananlar karşısında şaşırılmıştı... Ancak yine de olanları değiştirebilmek ya da en azından durumu iyileştirmek adına çözüm yolu bulmaya çalışıyordum" (Platon, 2020a, 325 d-e).

Platon'un bu düşüncelerinden ve Vegetti'nin tespitlerinden hareketle Platon'un "*Devlet*"ini bu reform düşüncesinin bir ürünü ve siyasal programı olarak okumak mümkün görünmektedir.

Sokrates'in ölümünden sonra Platon, çokça iddia edildiği üzere "politikanın çürük zemininden" (Cevizci, A., Platon, 2018'e önsözden s. 9) uzaklaşmamış, daima politik bir figür olmuştur. Hocasının ölümünden sonra Platon, bir grup filozofla birlikte Atina'yı terk edip Megara'ya giderek burada üç yıl kalmış ve Atina siyasi hayatından bir süreliğine uzaklaşmıştır. Ancak bu siyasi inziva uzun sürmemiş, Platon'un aktif siyasete dönüşü hızlı fakat bir o kadar muhteşem olmamıştır. Megara'da Eukleides'le tanışan Platon'un (Brun, 2007, s. 8) Megara'dan sonra Afrika ve Mısır gibi yerlere seyahatler yaptığı tahmin edilmektedir¹⁷. Bu seyahatlerden sonra Platon'un bu sefer yönünü, Atina'nın Batı Akdeniz ticaretinin kontrolünü ele geçirmek için hemen her zaman bir siyaset ve savaş alanına dönüştürdüğü Siraküza'ya çevirdiği görülmektedir. Siraküza, İtalya'nın Sicilya adasının güneydoğusunda kurulmuş bir Yunan kolonisidir.

Platon, Siraküza'ya siyasi amaçlı üç yolculuk yapar. Birinci yolculuğunda kırk yaşındadır ve Platon henüz Atina'nın eski savaş kahramanlarından birinin adını taşıyan okulunu yani *Akademia*'yı kurmamıştır. Diğer ikisinde ise Sokratesçi tarzda felsefi tartışmalara, özellikle matematik ve geometri alanındaki bilimsel

¹⁷ Copleston (1995, s. 8), Platon'un bu gezilerinin gerçekliğinin şüpheli olduğuna vurgu yapar.

araştırmalara ve polislerin “felsefi idaresi” işini yürütebilecek yönetici sınıfın hazırlanmasına (Vegetti, 2017, s. 442) yönelik eğitim, öğretim faaliyetleri yürüten *Akademia* faaliyettedir ve Siraküza üzerindeki siyasal girişimlerini diğer iki yolculukla birlikte devam ettirmektedir.

Siyasi amaçlarla yapılan bu üç yolculuğun ortak noktası, Siraküza'daki siyasete tepeden bir dizayn vermektir. Platon, bu üç yolculukta Siraküza'daki siyasal ve toplumsal durumu tahlil etmekte; yönetimi adalet ve eşitlikten uzak olmak, halkı da hiç bitmeyen ziyafetlerle, aşk eğlenceleriyle, mallarını çılginca kullanmak, bilgelikten uzak, “ölçsüz” yaşıyor olmakla eleştirmektedir (Platon, 2020a, 326 c-d). Siraküza halkı, Platon'un çok değer verdiği *kalokagathia*dan uzak yaşamaktadır. Platon'un temel derdi ise bu yönetime ve halka dışarıdan bilinç götürerek, siyaseti maruz kaldığı illetten kurtarmak, bunun için de Tiran I. Dionysios ve daha sonra onun ölümüyle yerine geçen oğlu II. Dionysios'u, “entelektüel ve ahlaki açıdan donanımlı seçkin birer yöneticiye yani filozofa” dönüştürmektir (Guthrie, 1975, s. 24-25).

Üçüncü yolculuktan sonra Siraküza siyaseti *Akademia* aracılığıyla MÖ 357'de yani Platon yaklaşık olarak yetmiş yaşlarında iken de yürütülür. Söz konusu olan *Akademia*'nın en gözde ve aristokrat öğrencisi Dion'un (II. Dionysios'un yeğeni ve damadı) Siraküza'da iktidara taşınmasıdır. Platon'un onay verdiği bu girişim, silahlı mücadeleyi de kapsayacak ve başarıya ulaşacaktır. Dion (MÖ y. 410-354) iktidarda kaldığı yaklaşık üç yıl boyunca devlet yönetimi konusunda Platon'la iletişim halindedir. Platon Dion'a, “bütün dünyanın gözünün onun üstünde olduğunu, ama onun gözlerini yalnızca *Akademia*'ya dikmesi” (Plutarch, 1989, s. 111) gerektiğini salık vermekte, adeta Dion'a siyasal baş danışmanlık yaparak adeta “biz” yönetelim demektedir. Bu girişim, *Devlet*'in temel sorunsalı olan “filozof yönetici” veya “filozof kral” idealinin hayata geçirilmesi olarak değerlendirilebilir. Aynı zamanda Platon'un politik liderliğini de gösteren bir örnektir.

Platon, yaşamının son yıllarında aktif siyasetten çekilmiştir. Fakat son ve en uzun eseri olarak kabul edilen *Yasalar* (2019) dikkate alındığında, siyasal gelişmeler konusunda filozofun fikir yürütmeye devam ettiği görülmektedir. MÖ 347 yılında hayata gözlerini yuman Platon, onu kutsal ve “ilahi insan” olarak gören öğrencileri tarafından *Akademia*'nın bahçesine gömülür (Vegetti, 2017, s. 442).

V. PLATON'UN DEMOKRASİ SORUNU

Siyaseti topluma hizmet etmenin bir aracı olarak gören Platon'a göre *poliste* siyasi alan demokrasi ve oligarşi nedeniyle iyice daralmış, siyaset kirlenmiş ve yozlaşmıştır. Siyasetin ve siyasetçinin yeniden saygın ve güven veren bir konuma getirilmesi, siyasetin adalet, ahlak, iyilik, ölçülülük ve liyakati esas alan bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

Platon (1971, 423 a-b) *Devlet*'in *Dördüncü Kitabı*'nda Atina'nın ve diğer polislerin “zengin ve yoksul” olmak üzere sınıfsal bölünmüşlüğüne işaret

etmektedir. Poliste zenginler ve yoksullar da kendi içlerinde kendi özel çıkarlarını düşünen birçok gruba ve aileye ayrılmaktadır. Yani “bir” ve “bütün” olması gereken devlet, aralarında hiçbir etkileşim ve duygudaşlık bulunmayan iki ayrı devlete, modern dönemlere ait bir kavramla ifade edilirse “iki ayrı ulusa” bölünmüştür. Platon’a göre bu iki sınıf oligarşik ve demokratik rejimlerin kurulmasına neden olmuş ve her iki rejim de başarısız olmuştur.

Platon, *Devlet*’in dördüncü ve sekizinci kitabında devlet biçimlerini açıklar. Monarşi, aristokrasi, timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık olan bu yönetimler “döngüsel” bir sisteme sahiptir. Yönetimlerin dolaşımı, birinin bozulmasıyla diğerinin devreye girdiği bir sistemdir. Aristokrasinin bozulmasından, aristokrasi ve oligarşinin arasında bir form olan ve Platon’un Girit ve Lakedemonya’nın devlet şekli olarak tanımladığı, soyluluğun ön planda olduğu bir yönetim modeli olan timokrasi/timarşi doğar. Timokrasinin bozulmasından oligarşi, oligarşinin bozulmasından demokrasi, demokrasinin bozulmasından da tiranlık doğar. Platon bunlardan monarşi (en iyinin yönetimi) ve aristokrasiyi (en iyilerin yönetimi) olumlu yönetimler olarak görür (445 d-e). Diğer dört devlet düzeni olan timokrasi, oligarşi, demokrasi ve tiranlık ise bozuk düzenlerdir (449 a, 544 c). Bu sıralama aynı zamanda bu bozuk yönetim modellerinin de iyiden kötüye doğru sıralanmasıdır. Platon’a göre bu bozuk düzenler arasında en kötüsü zorba bir yönetim olan tiranlıktır. İkinci en kötü ise demokrasidir. Ondan sonra da oligarşi gelir. Platon *Devlet*’te oligarşiyi demokrasiden nispeten daha az kötü bir model olarak sunarken, *Devlet Adamı* ve *Yasalar*’da bu fikrini değiştirir ve demokrasiyi oligarşiden daha az kötü bir model olarak konumlandırır. *Devlet*’te yönetimlerin sıralaması kurgulanan ideal modele yakınlık üzerinden yapılırken; *Devlet Adamı*’nda yönetimler, yasalı ve yasadışı olarak iyi (yasalı) ve kötü (yasasız) olarak iki gruba ayrılır ve yönetenlerin sayısı kriteri de eklenerek sınıflandırma yapılır. Buna göre tek kişinin yasalı yönetimi monarşi en iyi yönetim biçimi, bunun bozulmuş hali olan tek kişinin yasadışı yönetimi tiranlık ise en kötü yönetim biçimidir. Azınlığın yasalı yönetimi olan aristokrasi ikinci iyi yönetim, bunun bozulmuş hali olan azınlığın yasadışı yönetimi oligarşi de ikinci en kötü yönetimdir. Çoğunluğun yönetimi olan demokrasi de yasalı olduğunda monarşi ve aristokrasiden sonra üçüncü en iyi yönetim, yasadışı olduğunda ise yasadışı yönetimlerin en az kötüsü, diğer deyimle oligarşi ve tiranlıktan daha iyi bir yönetim modelidir (Platon, 2018, 291d-292a, 302b-303c). *Yasalar*’da ise monarşi ve demokrasiyi yönetimlerin iki temel biçimi olarak ele alır ve diğer tüm yönetim biçimlerinin bunlardan doğduğunu öne sürer (Platon, 2019, 693d-e). Platon’un *Yasalar*’da öne sürdüğü model de monarşi ile demokrasinin iyi yönlerinin alındığı karma bir modeldir (2019, 693e, 757b). Sonuç olarak, Platon’un *Devlet*, *Devlet Adamı* ve *Yasalar* diyaloglarında demokrasiye karşı sert tavrından kısmen ılımlılığa doğru bir evrimi, değişimi söz konusudur. Ancak bu ılımlılığa doğru kayış, filozofun *Devlet*’te formüle ettiği devletin birlik ve bütünlük paradigmasından ve devleti filozofların/filozof kralın yönetmesi gerektiği görüşünden vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Platon’un *Yasalar*’da yer verdiği ve şafakta toplandığı

için *Gece Konseyi* adını verdiği kurum, filozof yöneticilerin yerini almakta ve *Devlet*'te ortaya koyduğu programı devam ettirdiğinin göstergesi olarak belirmektedir.¹⁸

Oligarşide ancak belirli bir zenginlik düzeyine sahip olanlar siyasette etkin olabilirler, zenginlikleriyle devleti ele geçirenler, geri kalan kısmı yoksullaştırırlar. Oligarşide zenginler bencil, lükse ve sefahate düşkün ve servetlerini arttırmaya yönelik bir yönetim sürdürürler. Platon'a göre oligarşide yoksullar siyasetten tamamen dışlanır, yalnızca zenginler iktidar olur. İşte demokrasi, oligarşinin bu çarpık durumu nedeniyle çıkacak bir iç savaş sonrasında yoksulların zenginleri yenmesi sonucu yoksullar tarafından kurulan bir düzendir (Platon, 1971, 555c-557b).

Platon'a göre demokrasi, dışarıdan bakıldığında, en iyi devlet biçimi olarak görünür: "Türlü renklere boyanmış bir kaftan gibi, değişik insanları bir araya toplayan bu devlet de göze hoş gelebilir. Alaca bulaca şeylerden hoşlanan çocuklarla kadınlar gibi, birçok kimseler de en güzel devlet budur diyebilirler" (Platon, 1971, 557c). Platon'a göre, bu aldatici güzelliğin kaynağı ise demokraside herkesin alabildiğine özgür olmasıdır. Herkes her işi yapmakta serbesttir. Bir düzen veya liyakat söz konusu değildir. Yöneticilerin eğitimi, ahlak değerleri, erdem gibi en önemli şeyler demokraside hiçe sayılır. Yöneticilerin halka şirin görünmesi yeterlidir. Platon'a göre, farklı insanların bir aradalığı dışarıdan bakıldığında çok etkileyici görünse de bu insanlar o kadar farklıdır ki herkes kendi istediği gibi özgürce yaşadığında toplumda kaotik bir durum ortaya çıkar. Demokrasideki özgürlük tutkusu baba-çocuk, yaşlı-genç, öğretmen-öğrenci, yöneten-yönetilen, yurttaş-yabancı ayrımı ve hiyerarşisini yok ederek bu kaotik durumu ortaya çıkarır. Platon'a göre özgürlük düzeninin en aşırı gittiği taraf, kölelerin sahipleri kadar hür olmaya başlaması ve kadınlarla erkekler arasında eşitlik ve özgürlüğün bir hayli ileri gitmesidir (Platon, 1971, 562a-564a). Bu doymak bilmeyen, başka değerleri küçümseyen özgürlük isteği, demokrasinin değişmesine ve zorbalık yolunu tutmasına sebep olur (Platon, 1971, 562a). Oligarşinin yıkılmasına sebep olan aşırı zenginlik ve para tutkusu, demokraside de aşırı ve düzensiz özgürlükten doğar, daha büyük bir hızla gelişir ve sonunda demokrasiyi köleliğe çevirir (Platon, 1971, 562c-564a).

Platon demokraside mevcut olan eşitliği de eleştirir. Demokrasi "görünüşte" eşitlik esasına dayandığından gerçekte adil bir devlet biçimi değildir (Yalçınkaya, 2016a, s. 113). Demokrasinin eşit olsun olmasın, herkese bir çeşit eşitlik sağladığını (Platon, 1971, 558c) belirten Platon'a göre gerçek eşitlik, demokrasideki gibi sayısal eşitlik değildir. Bu türden bir eşitlik, yani eşit

¹⁸ *Gece Konseyi* için bkz. Platon, 2019, 961a-c. Ayrıca Platon *Devlet Adamı* adlı eserinde *Devlet*'te ortaya koyduğu programı gerçekleştirecek devlet adamının nasıl biri olması gerektiği üzerinde durur. Buna göre devlet adamı dokumacı gibi olmalıdır. Nasıl bir dokumacı farklı iplikleri birleştirerek tek bir kumaş üretiyorsa cesaret ve ölçülülüğü bir arada taşıması gereken devlet adamı da değişik insan tiplerinden toplumsal bir doku yaratmalıdır (bkz. Platon, 2018).

olmayanlar arasındaki eşitlik, kişisel özellikleri göz ardı ettiği için adil değildir. Adil olan eşitlik, kişilerin erdemlerini, yeteneklerini ve soylarını dikkate alan “orantılı eşitlik”tir (Platon, 2019, 757a-c).

Platon’un demokrasiye yönelik diğer önemli bir eleştirisi de “kura” sistemine dairdir. Platon kura sistemini, işin ehli olmayan, liyakatsiz kişilere verilmesi sonucunu doğurması nedeniyle eleştirir. Bunu *Devlet*’in Üçüncü Kitabında şu ifadelerle vurgular: “Bizim kuracağımız devlette, kunduracı kunduracıdır. Kunduracılıktan başka bir de kaptanlık yapmaz. Çiftçi, çiftçidir, çiftçilikten başka bir de yargıçlık etmez. Asker askerdir, askerlik ederken alım satımla da uğraşmaz” (Platon, 1971, 397e). Kurduğu model, temel olarak yöneticilerin eğitimi ve yetiştirilmesi üzerine kurulu olan Platon için kura sisteminin asıl korkutucu yanı, yeterli eğitimi almamış, bilgi ve erdem sahibi olmayan “sıradan” insanların yönetici olmasına olanak sağlamasıdır.

Sonuç olarak Platon’a göre demokrasideki özgürlük, eşitlik (*isenomia*) ve çeşitlilik; liyakatsizliğe, adaletsizliğe, kaosa ve karmaşaya yol açar ve düzenin yıkımına neden olarak en zorba yönetim olan tiranlıkla sonuçlanır.

VI. DEVLET’İ BİR SİYASAL PROGRAM OLARAK OKUMA GİRİŞİMİ

Platon’un *Devlet*’i, filozofun yaşadığı tarihsel ve toplumsal bağlamdan kopuk ve yazarın diğer diyaloglarıyla bağlantıları kurulmadan ele alındığında, eserin içerdiği kavramlar, diyalog formatındaki yazım tekniği, metaforik, alegorik, imgelere, mitlere dayalı anlatım ve önerdiği siyasal modelle (ideal devlet) oldukça soyut ve anlaşılması güç bir yapıt olarak değerlendirilmektedir. Yapıtta incelenen ruh ile şehir, siyaset ile ahlak, ahlak ile ontoloji, metafizik ile epistemoloji, evren ile ruh arasındaki karşılıklı bağlantılar ve Platon’un bu bağlantıları incelerken “dairesel bir hareketi takip etmesi” (Vegetti, 2017, s. 444), yani yöntemi ve incelediği konuların bolluğu da Platon’un hakiki düşüncesinin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Platon’un diyalektik akıl yürütme tarzı ve eserinde incelediği unsurların çokluğu, farklı Platon yorumlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yorumcunun politik ve ideolojik duruşuna göre şekillenen bu “Platonlar,” yukarıda da değinildiği üzere, Platoncu bir meta-ideolojinin ortaya çıkmasına kaynak oluşturmaktadır.

Platon’un anlaşılmasına ilişkin bütün bu güçlükler rağmen filozofun eserinde siyaset, ahlak, ontoloji ve epistemolojiye ilişkin değişmez kuramsal açıklamalar bulunmaktadır. Platon’un *Devlet*’inde demokrasi ile oligarşinin eleştirisi, ruhun kısımlara ayrıldığı ve ölümsüzlüğü, mutluluk ahlakı, idealar düşüncesi, idealar düşüncesini açıklamaya yönelik kurulan diyalektik anlayış ve son olarak da olan ve olması gereken arasında kurduğu iki düzeyli eğilim değişmez kuramsal açıklamaları oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere genelde siyasal programlar iktidarı ele geçirmek ya da yönetime gelmek isteyen siyasal bir parti, grup, hizip ya da sınıf tarafından yazılır

ve hayata geçirilmeye çalışılır. Siyasal programlar çoğunlukla iktidara ya da yönetime talip olanların ideolojileri veya dünya görüşleri doğrultusunda şekillendirdikleri amaçları ortaya koyar. Bu programlar önce var olan siyasal ve toplumsal durumu analiz eder-ki bu genelde eleştireldir- buradan hareketle de özgün ya da farklı olduğu düşünülen siyasi çözümler sunar. Platon, siyaset biliminde yaklaşık 2500 yıl sonrasına ışık tutacak düzeyde teoriler üreten derin bir filozof olarak bilinmesine ve genellikle bu özelliğiyle ön plana çıkarılmasına rağmen, onun çok da değinilmeyen ve bu özelliği ile birebir bağlantılı diğer yönü de, yukarıda da anlatıldığı üzere iktidara gelme ve yönetme hedefi olan aktif politik yaşamın içinde bir politikacı ve politik bir lider olmasıdır. Platon, VII. Mektubunda da anlattığı üzere Atina'da siyasal hedeflerini gerçekleştiremeyeceğini anladığında yönünü Siraküza'ya çevirmiş ya da öğrencisi Aristoteles aracılığıyla Kıbrıs'ta (Berti, 2017, s. 475) siyasal programını yaşama geçirmeye çalışmıştır. Ölümünden sonra dahi *Akademia*'nın öğrencilerinin (ki bu öğrencilerin bir kısmı askeri komutan, kimi yasa hazırlayıcı, kimi devlet yöneticisidir) Platon'un siyasal faaliyetlerini hocalarının çizgisinde, gerektiğinde silahlı mücadeleyi de içerecek biçimde sürdürdükleri de artık bilinmektedir.

Platon, *Devlet*'i başka birçok amaçla birlikte temelde Allen'in (2011, s. 207) de işaret ettiği gibi Atina politikasını etkilemek üzere yazmıştır. Atina'yı ve Antik Yunan dünyasını her yönüyle (toplumsal yapı, siyasal gelişmeler, tarih, edebiyat ve benzeri alanlarda) çok iyi tanıyan Platon, *Devlet*'te ortaya koyduğu siyasal anlayış ve kullandığı dille, kendisinden sonra da Atina'nın siyasal yaşamını etkileyecek bir "siyasal ideoloji" oluşturmuştur (Allen, 2011, s. 184). Bu ideolojiyi Platon, *Devlet*'te iktidarı hedefleyen bir siyasal program olarak ortaya koyar. Bu siyasal programı da Platon, Atina aristokratları arasında çok yaygın bir gelenek olan, siyasal ve toplumsal dayanışma ağlarını kuran ve pekiştiren *Symposion*larda yani şöenlerde oluşturduğu yoldaşlarıyla, aile çevresiyle ve *Akademia*'daki öğrencileriyle¹⁹ yani kendi *hetaireiası*yla hayata geçirmek istemektedir. Platon için kendi *hetaireiası*nın sahip olması gereken özelliklerden biri, iyi bir eğitim iken diğeri de Atina'da aristokrasi için kullanılan karakterde ve davranışta soyluluk, ölçülülük anlamına gelen *kalokagathiaya* uygun davranmasıdır. Modern dönemlerde iktidarı hedefleyen bir siyasal parti programına benzer şekilde Platon *Devlet*'te, Atina siyasal ve toplumsal konjonktürünü (olan) analiz etmekte ve eleştirmekte ve siyasal ilkeler, eğitim ve sanat işleri, kadın sorunu, ekonomi, coğrafya ve nüfusa ilişkin politikalar, uluslararası ilişkiler biçiminde sınıflandırılabilir başlıklar altında kendi politikalarını (olması gereken) ortaya

¹⁹ Platon'un *hetaireiası* içinde yer alabilecek *Akademia*'daki öğrencilerinin isimleri için bkz. Laertios (2015, s. 150). Bu isimler içinde yer alan Speusippos, Platon'un ablasının oğlu yani yeğenidir ve vasiyeti üzerine ölümünden sonra *Akademia*'nın başına geçecek isimdir. Laertios yine aynı yerde bir dönem Atina'nın baş mali görevlisi olan ve dürüstlüğüyle tanınan, aynı zamanda Atina siyasetinde de bir dönem etkili olan Lykurgos'u ve iki kadını da Platon'un öğrencileri arasında saymaktadır. Laertios, Platon'un öğrencilerinin isimlerini saydığı yerde Demosthenes'in de Platon'un öğrencileri arasında olabileceği ihtimaline işaret etmektedir.

koymaktadır. Aşağıdaki bölümlerde Platon'un *Devlet*'i bu başlıklar altında incelenmektedir. Bu incelemeye geçmeden önce şu notu düşmek yerinde olacaktır: Platon'u ve siyaset felsefesinin temel metinlerinden biri olan *Devlet*'i bu açıdan değerlendirmek, filozofu ve eserini değerinden düşürmek, onu salt bir siyasal programa indirgeyerek içerdiği diğer tüm anlamları göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Ya da bu girişim, bütün bir siyasal düşünceler tarihini oluşturan siyaset bilimci veya siyaset felsefecilerinin teorilerini bir siyasal program çerçevesinde okumamız gerektiği yönünde bir genelleme de içermemektedir. Bu makalede Platon'a ve *Devlet*'ine ilişkin ileri sürdüğüm bu savlar, Platon'un felsefesinde ve siyasal teorisinde ortaya koyduğu görüşlerinin filozofun birebir kendi yaşamından hareketle toplumsal ve siyasal bağlantılarını, yaşadığı dönemde yer alan siyasal çatışmalarda nerede durduğunu, Wood'un (2017, s. 18) tespitiyle zamanı ve mekânı bağlamında yani tarihselliği ve toplumsallığıyla ele alma çabasını içermektedir. Bu çaba aynı zamanda, çoğunlukla idealar evreninde resmedilen Platon'un biraz daha ete kemiğe büründürülmesi olarak da okunabilir.

A. DEVLET'İN SİYASİ İLKELERİ VE TOPLUMSAL DÜZEN

Başta kendi döneminde yürürlükte olan demokrasi olmak üzere var olan veya denenmiş tüm siyasal düzenleri eleştiren Platon, *Devlet*'te yeni siyaset anlayışını ve siyasi ilkelerini ortaya koyar. Platon, *Devletin Dördüncü Kitabı*'nda "biz devletimizi, bütün topluma birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf, ötekilerden daha mutlu olsun diye değil" (Platon, 1971, 420b) diyerek siyasette gözettiği temel anlayışın *polis*in tümel olarak sağlığı ve mutluluğu olduğunu ileri sürer.

Toplumun ve devletin insanların birbirine olan ihtiyaçları nedeniyle bir araya gelmelerinden doğduğunu söyleyen Platon (1971, 369b-372c), toplumun düzenli bir şekilde varlığını sürdürmesinin temel koşulunun da "uzmanlaşma" ve "iş bölümü" olduğunu belirtir. Uzmanlaşma ve iş bölümü, Platon'un ideal devletinde en çok üzerinde durduğu ve sanatçılıktan zanaatkârlığa, çiftçilikten tüccarlığa, askerlikten yöneticiliğe hayatın her alanında olması gereken, toplumu ayakta tutan temel unsurlardır (Platon, 1971, 374d, 394e, 395c, 397e). Herkesin ustalaştığı, eğitimini aldığı, doğasına ve sınıfına uygun işi yapması toplum düzeninin olmazsa olmazıdır. Platon'a göre adalet de (doğruluk) herkesin kendi işini yapmasıyla sağlanacaktır (Platon, 1971, 433a-b, 434a, 434c). Platon'un uzmanlaşma ve iş bölümü vurgusu demokrasideki herkesin her işi yapabilme özgürlüğünün yarattığı kaotik sisteme yönelik geliştirdiği alternatif olarak okunabilir.

Platon iş bölümünden hareketle ideal devlette yaptıkları işe göre "yöneticiler", "koruyucular (askerler)" ve "üreticiler" olmak üzere üç sınıflı bir toplum yapısı öngörür. Bu sınıfların ruhsal yapıları, yetenekleri ve erdemleri birbirinden farklıdır. Hiyerarşik olarak en üstte yer alan yöneticilerin erdemi "bilgelik"tir. Yöneticilerin en önemli özelliği ruhsal yapılarında aklın ön plana çıkmasıdır. Bilginin peşinde koşan, bilgi sever olan bu insanlar filozofturlar. İkinci

sınıf ise içinden yöneticilerin çıkacağı koruyucular sınıfıdır. Bu sınıfın üyeleri özel mülkiyete sahip olamayacak ve aile kuramayacaklardır. Bu sınıftaki insanlar, şan, onur, alkış ve takdir peşinde koştuklarından erdemleri “yiğitlik/cesaret” olacaktır. Üçüncü sınıf olan üreticilerin ruhlarında maddi istekler hâkim kısmı oluşturduğu için, bu sınıf üretim yaparak, ticaretle uğraşarak mal/mülk edinebilecek ve para kazanabilecektir. Bu sınıfın erdemi “ölçülülük” olmakla birlikte “ölçülülük” erdemi, uyum ve düzeni sağlayan işlevi nedeniyle diğer tüm sınıflara da yaygındır (Platon, 1971, 432a).

Platon'a göre *poliste* siyasete ve siyasetçiye güvenin ve itibarın yeniden kurulması gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda *poliste*ki herkes ruhundaki erdeme, yeteneklerine, aldığı eğitime göre işlerini yapmak zorundadır. Bu nedenle yöneticilerin koruyucular sınıfının içinden çıkması istisnası hariç tutulursa, bu üç sınıf arasında geçişler olmayacaktır. Platon'a göre bir devlet için yıkıcı olan, bu üç sınıfın birbirinin işine karışması, görevlerini değiştirmesidir. Bu en büyük suçtur (Platon, 1971, 432c). Devlette adalet (doğruluk) her sınıfın kendi işlerinde kalıp yalnız kendi işleriyle uğraşmasıdır (Platon, 1971, 434c). Platon'a göre üreticiler sınıfının kendi içerisinde uzmanlaşma ve iş bölümünü ihlal etmeleri sorun teşkil etse de toplum düzenini bozamaz, ancak üreticiler sınıfından biri koruyucu, daha da ötesinde yönetici olmaya kalkarsa, bu devletin çöküşü anlamına gelecektir (Platon, 1971, 421a).

Demokrasi ve oligarşi yönetimlerinde çokça kargaşa ve kaos gören ve bu nedenle bozulup dağıldıklarını düşünen Platon, kendi önerdiği modelde sürekli bir “birlik” ve “bütünlük” arayışı içerisindedir: “Bir devlet için en büyük kötülük bölünme, birken birçok olma; en büyük iyilik de bütün kalma, tek olmadır” (Platon, 1971, 462a). Oligarşideki zenginlik ve yoksulluk ayrımının da toplumu bölen, parçalamaya götüren bir sonuca yol açmasından dolayı kurduğu modelde zenginlik ve yoksulluk arasındaki dengesizlik ortadan kaldırılacaktır.

B. EĞİTİM VE SANAT İŞLERİ

Platon, devleti için önerdiği siyasal modelde eğitim ve sanat işlerini oldukça ayrıntılı düzenlemektedir. İnsanın kendisinde olandan fazlasını isteme tutkusu (Platon, 1971, 359c) nedeniyle doğasının doğuştan kötü olduğunu savunan Platon, bunun ancak eğitimle iyiye yöneltilebileceğini öne sürer (Platon, 1971, 518d). Tüm toplum için liyakat ve uzmanlaşmayı temel alan Platon, özellikle de koruyucu sınıfın ve onların içerisinden çıkacak yöneticilerin eğitimine ayrıcalıklı bir yer verir.

Platon'a göre eğitim ve öğretim, çocuklar (kız çocukları dâhil) daha küçük yaşlardan itibaren kamusal sorumlulukları kazanacak şekilde düzenlenmelidir. Eğitim, kişilerin bireysel sorumluluklarına (Platon'un yaşadığı dönemde Atina'da eğitim kişiseldir) terk edilemeyecek kadar önemli olduğundan devlet tarafından verilmelidir. Eğitim bir sisteme bağlanmalıdır. Eğitimde çocukların davranışlarını bozacak, devlete faydalı ve iyi birer insan olmalarını engelleyecek içeriklerden

uzak durulacaktır. Bu çerçeveden olmak üzere büyüklerine, geleneklere, tanrılara saygı, küçüklerine sevgiyi, ölçülülüğü anlatmayan masallardan, şairlerden (Homeros ve Hesiodos gibi Antik Yunan dünyasının kabul ettiği en büyükler de dâhil olmak üzere) uzak durulacaktır. Platon, şairlere ilişkin görüşlerini *Devlet*'in *İkinci Kitabı*'nda "işte bizim kentimizde bunları anlatmamalı. (...) Kurucuya düşen, şairlerin masallarının ne yolda olacağını bilmek ve bu yoldan ayrılmasına göz yummamaktır" (Platon, 1971, 378b, 379a) diyerek eğitim sisteminde kapsamlı bir değişiklik yapmayı hedeflemekte, eğitimde kullanılacak müfredatın da devlette yetkili kişilerce (Platon'a göre bunlar yöneticilerdir) belirleneceğini iletmektedir. Müfredat belirleme işi aynı zamanda Platon'u, tarihin bilinen ilk sansür uygulayıcısı konumuna da getirmektedir.

Platon'un eğitimde önemseydiği bir diğer konu da beden eğitimidir. Adeta "sağlam kafa, sağlam vücutta bulunur" anlayışının bir tezahürü olan Platon'un çocukların bedenlerinin eğitime yönelik düşünceleri, onun aristokratik kökenlerini de yansıtmaktadır. Bilindiği üzere Atina'da aristokratlar, sporu ve spor yarışmalarını (örneğin Olimpiyatları) çok önemsemekte, bu faaliyetleri, zenginliklerini ve konumlarını sergilemek için ayrıcalıklı bir zemin olarak görmektedirler.

Beden eğitimi müzik eşliğinde verilecektir. Müzik ve beden eğitimi birbirini dengelemelidir. Yalnızca beden eğitimi kişiyi sert ve kaba, yalnızca müzik de kişiyi fazla yumuşatır ve gevşetir (Platon, 1971, 410d-e). Müzikte ise çok çeşitlilik olmayacak, ölçülülüğü aşıl原因an iki makam tercih edilecektir.

Eğitimin önemli bir bölümü de savaş alanlarında yürütülecektir. "Gençlerimiz idmanlarında, çetin talimlerinde, beden gücünden çok içlerindeki coşkunun gücüne dayanacaklar, onu geliştirmeye çalışacaklar" (Platon, 1971, 410b) diyen Platon, bu eğitimlerle, yurttaşlık bilinci yüksek birleşik bir siyasi toplum (Vegetti, 2017, s. 445) inşa etmeye yönelik hedeflerini ortaya koymaktadır.

Eğitim, yirmi yaşına kadar, beden eğitimi, müzik ve diğer temel alanlardaki bilgilerin çocuklara kazandırılmasıyla sürecektir. Yirmi yaşından otuz yaşına kadar matematik, geometri, astronomi ve armoni bilimleri eğitimi verilecektir. Bu eğitimi tamamlayan öğrenciler beş yıllık bir sınamadan geçirilerek başarılı olan öğrencilere diyalektik eğitimi verilecektir. Devleti yönetecekler on beş yıl boyunca diyalektik eğitimi alan bu öğrenciler arasından seçilecektir. Seçilen bu kişiler filozoflardır.

Platon, sınıfları erdemlerine göre gruplandırmanın yanı sıra onları mayalarındaki değerlere göre de gruplandırmıştır (*metaller mitos*). Buna göre yöneticilerin mayası "altın", koruyucuların (yardımcılar) mayası "gümüş", çiftçiler, işçiler, tüccarlar ve diğer kesimlerden oluşan üreticilerin mayası ise "demir ve tunç"tan oluşmaktadır. Bu mayalar yaradılıştan vardır. Dolayısıyla bunlardan doğan çocuklar da bu mayaya sahip olacaklardır. Ama istisnai olarak altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir (Platon, 1971, 415b). İşte çocuklara

verilecek eğitim ile onların yaradılıştaki mayalarının ne olduğu anlaşılacak (Platon, 1971, 536d) ve eğitimlerine ona göre devam edilecektir. Dolayısıyla, mayası demir ve tunçtan olanların eğitimine devam edilmeyecektir. Çünkü eğitimin temel hedefi koruyucuları ve nihayetinde de onların arasından yöneticileri yetiştirmektir. Bunlar da ancak mayası altın ve gümüş olanlardan oluşabilir. Ancak üretici sınıftan gelen bir çocuğun mayasının altın veya gümüş olduğu anlaşılırsa veya tersi durumda, bunlar kendi sınıflarına uygun eğitime alınacaklardır (Platon, 1971, 415b-c). Bu durum, sınıflar arası geçişkenliğin diğer bir örneğini oluşturur.

Platon'un, en ince ayrıntısına kadar düzenlediği hatta bu nedenle "totaliter" (Yalçınkaya, 2016a, s. 107) olarak nitelendirilen eğitim anlayışının en nihayetindeki hedefi "filozof yöneticileri" yetiştirmektir. Bu yönüyle Platon, adeta kendi ve *Akademiasının* öğrencilerinin iktidar talebini dillendirmektedir. Platon *Devlet'in Yedinci Kitabı*'nda konuyla ilgili şunları yazmaktadır:

"Öteki devletlerde filozofluğa yükselen kişilerin politika gürültülerine karışmamaları anlaşılır; çünkü onlar, devletlerinin isteğine aykırı olarak kendi kendilerini yetiştirmişlerdir.(...) Ama biz sizi kendi yararınız olduğu kadar devletin de yararı için, arı kovanlarındaki beyler gibi olmanız için yetiştirdik.(...). Sizi, felsefeyi devlet işleriyle uzlaştırabilecek bir hale getirdik" (Platon, 1971, 520 b-c-d).

Bu düşünceler, Platon'un *Akademia*'sında verilen eğitimin hedefinin bizzat okulun kurucusunun ağzından devlet yönetmek olduğunu ortaya koymaktadır.

Platon'un Atina'da kamusal olarak verilmesini istediği eğitim sisteminde belirlediği müfredat ilginçtir ki *Akademianın* müfredatıyla, öğrenim süresiyle hemen hemen bir ve aynıdır. Bilimsel ve felsefi meseleleri konu alan diyalektik, matematik, geometri, astronomi (bizzat Platon'un kendisi gök cisimlerinin hareketi üzerine tartışmasını *Timaios*'ta (2020c) ele almaktadır) Platon'un okulunda öğrenilen ve öğretilen bilim dallarıdır. Hatta *Akademia* da retorik dersleri dahi verilmektedir. Bu dersin öğretmenini ise okulun en parlak öğrencilerinden Aristoteles'tir. Aristoteles bu dersi, Kıbrıs siyaseti üzerinde de etkili olmaya çalışan ve kurduğu okulla *Akademia* ile yarışan siyasi rakipleri Isokrates'i yenmek üzere vermektedir. Asıl siyasi eğitimin retorikle değil, felsefeyle, diyalektikle verilmesi gerektiğini belirten Aristoteles, benimsemediği bir dersi verişini "susup Isokrates'in konuşmasına izin vermek ahlaksızlıktır" (Berti, 2017, s. 475) sözleriyle savunmaktadır. Bilindiği üzere Platon'un demokrasi eleştirisinde işaret ettiği konulardan biri de "demagoglar"dır. Bunların etkili siyasal konuşmalarıyla halkı kandırdıklarını düşünür. Ama paradoksal bir şekilde *Akademia*'nın ders müfredatında retorik dersleri de yer almaktadır.

Platon'un ortaya koyduğu eğitim sistemi hırslarına, zevk ve tutkularına yenik, onların esiri olmuş demokrasideki yozlaşmış insan modeline karşı, ölçülülükü temel alan ve bilge insanlar yetiştirme hedefi güden bir sistemdir. Bu

yönüyle, Cassirer'in (2005, s. 274) vurguladığı üzere *Devlet*, tarihte "eğitim üzerine yazılmış ilk deneme" olarak da değerlendirilebilir.

C. KADIN SORUNU

Platon kadının devletteki konumuna ağırlıklı olarak *Devlet'in Beşinci Kitabı*'nda yer verir. Kadın erkek eşitliği konusunda hayli ileri denebilecek savlar öne sürer. Kadınlar yaradılıştan farklılıklar taşımalarına rağmen erkeklerle aynı eğitimi görüp aynı işleri yapabileceklerdir. Hatta kadınlar da erkeklerle aynı eğitim sonucunda koruyucu olabileceklerdir. Koruyucular sınıfında yer alan kadınlar, erkekler gibi kamusal işlerde bütün toplumsal ve siyasal görevleri yerine getirebilir. Kadınlar da iyi bir eğitimle filozof olabilir ve yöneticilik yapabilirler. Hatta Platon'a göre bu konuda kadınlar desteklenmelidirler.

Buna rağmen kadınların doğuştan erkeklerle eşit olmadığı vurgusu (Platon, 1971, 456b, 455e) ile koruyucular sınıfındaki kadın ortaklığı ve savaşta yararlılık gösteren erkeklere istediği kadar kadın seçme hakkı verildiği (Platon, 1971, 460b) halde savaşçı da olabilen kadınlara bu hakkın tanınmaması gibi düzenlemeler dikkate alındığında, Platon'un kadın erkek eşitliğinin sınırları da ortaya çıkmaktadır. Hatta şu sözler, kadının özgür bir yurttaş olmadığını kanıtlar niteliktedir: "Bu demek değildir ki, bizim topluluğumuzda tutkular, zevkler, acılar olmayacak. Olacak; hele çocuklarda, kadınlarda, kölelerde, hatta, bütün değerlerine rağmen, özgür dediğimiz insanlarda bile" (Platon, 1971, 431b). Platon bu sözleriyle koruyuculuk ve hatta yöneticilik kapılarını bile açtığı kadınları bir çırpıda Atina'da mevcut sistemdeki konumuna, çocuklar, yabancılar ve kölelerle birlikte yurttaş olmayanlar grubuna katmıştır.

Platon'un ideal modelinde, kadını ve aynı zamanda erkeği geleneksel rollerine hapsedtiği için koruyucular sınıfı için aile kurmak yasaklanmıştır. Üreticiler sınıfı aile kurabilir.

D. EKONOMİ VE COĞRAFYA

Ekonomide temel misyon aşırı zenginliğin ve aşırı yoksulluğun giderilmesidir. Paranın kullanımı kamu yararına ve verimli olmalıdır. Toprak sahipleri, toprağı devletin, kamunun yararına işlemeli ve buna göre miras bırakmalıdır. Servet birikimi ve zenginlik gösteriş amaçlı olmamalıdır. Bu sadece ahlaki nedenlerden dolayı değil, zenginliği azalttığı için de yapılmamalıdır.

Platon devletin normal sınırlarda bir coğrafyaya sahip olmasını savunur: "Devletimizin sınırı ne çok geniş olacak, ne de çok dar. İkisi ortasında yeterince sınırlı bir bütün olarak kalacak" (Platon, 1971, 423c). Buna benzer şekilde nüfus da polisin besleyebileceği kadar olmalı, belli bir sınırdan tutulmalıdır.

E. DIŞ İLİŞKİLER

Platon devletin bütünlüğüne çok önem verdiği için bu bütünlüğü riske atacak veya bozacak türden dış ilişkilere kapıyı kapatır. Devletin emperyal bir

politika ile toprak kazanarak büyümesine ve yayılmasına sıcak bakmamakla birlikte, bütünlüğünü kaybetmediği ölçüde genişlemesinde de bir sakınca görmez (Platon, 1971, 423b). Buna rağmen devletin bütünlüğü ve dıştan gelecek bozulmaları önlemek açısından diğer devletlerle ticari ve diğer türden ilişkiler en alt seviyede tutulacaktır.

Platon, Yunanlılarla yabancıların dövüşmesine savaş, Yunanlıların Yunanlılarla dövüşmesine ise çatışma denileceğini, çünkü yabancıların Yunanlılara düşman Yunanlıların ise birbirine dost olduğunu söyler (Platon, 1971, 470d). Ağaoğulları (1994, s. 210), Platon'un bu sözlerinde "Yunan ulusçuluğu" ya da "Panhellenizm" in tohumlarının bulunduğunu öne sürer.

VII. PLATON'UN POLİTİKLIĞI

A. DEMOKRASİ ELEŞTİRİSİ

Platon *Devlet*'te ne yapmaya çalışmıştır? Bu soruya kısaca; Platon, "olan"ı eleştirerek, "olması gerekeni" ortaya koymaya ve sistematize etmeye çalışmıştır, cevabı verilebilir. Burada "olan", Platon'un yaşadığı dönemin çok büyük kısmında yürürlükte olan demokrasi ile demokrasiye ara verilen iki darbe döneminde kısa sürelerle iktidara gelen oligarşidir ve tabiidir ki bunların kurduğu yönetsel ve toplumsal sistemdir. Platon oligarşiyi kötü yönetim şekillerinden biri olarak kenara koyarken, eleştirisinin oklarını yaşadığı dönemin baskın modeli olan demokrasi üzerinde yoğunlaştırmıştır. Platon'un geliştirdiği demokrasi eleştirisinde dikkati çeken ve asıl vurgulanması gereken yön ise eleştirisinin "politik" niteliğidir.

Platon demokrasiyi temel olarak; "özgürlük", "eşitlik" (*isnomia*), "katılımcılık" ve "kura" ilkeleri üzerinden eleştirir. Bu eleştirinin temelinde de bu ilkelere dayalı demokrasinin Platon'a göre, yeterli eğitimi almaması nedeniyle bilgi ve erdemden yoksun, liyakatsiz, soylu olmayan ve sıradan halk tabakaları içerisindeki kişilerin yönetici olmasına olanak tanınması yatar. Ancak, "kura" ve "katılım" gibi ilkeleriyle doğrudan yönetime katılma ve yarattığı "özgürlük" ve "eşitlik" ortamıyla sıradan yurttaşların da kısa süreli ve sembolik de olsa yönetici olmalarını sağlayan Atina demokrasisinde iktidarın halka ait olduğunu söylemek yanlıcı olacaktır. Tüm bu kurumlara rağmen, Ağaoğulları'nın (1994, s. 105) haklı olarak vurguladığı üzere iktidarı elinde bulunduran halk değil, bir azınlıktır ve siyasal hedefler ile programları saptayan ve kararların bu doğrultuda çıkmasını sağlayan bu azınlıktır. *Polis*'in siyasi yönetimi ağırlıklı olarak en güçlü ve en zengin sınıfların elindedir. Güç açısından en üst iki sınıf ise asiller ve zenginlerdir. *Polis*'teki gerçek siyasi gücü elinde bulunduran, askeri güç olarak *strategoslar*²⁰ ile mali işleri ve hazineyi yöneten *hellenotamiai*ler bu iki sınıfa mensup olanlar arasından seçilmekteydi. Aristoteles de *strategoslar* ve *hellenotamiai*lerin seçimlerinin demokratik değil aristokratik olduğunu ileri sürer. Çünkü bu seçimler bilinçli bir tercihin, tüm halkın yerine "en iyiler" in, yani *aristoi*'nin seçilmesinin

²⁰ Strategos: 10 *demostan* seçilen birer kişiden oluşan 10 kişilik ordu komutanları. Bunların askeri yargıçlık görevleri de vardı.

ifadesidir (Aristoteles, 2018, s. 225). Atina demokrasisinin ünlü yöneticilerinden Perikles, Alcibiades, Nicias ve Cleon gibiler ya zengin ya asildi veya hem zengin hem de asildi. Canfora (2010, s. 29-31), Atina demokrasisinin bu yönüyle bir “halk devleti” olmaktan çok, bir “halk rejimi” gibi görüldüğünü, “zengin” ve “seçkinler”in ise yönetim kendilerinde kalmak şartıyla bu rejimi kabul ettiklerini vurgular. Asillerin küçük bir azınlığının ise bu sistemi, yani demokrasiyi hiçbir şekilde kabul etmediğini ve küçük gruplar (*hetaireiai*) şeklinde örgütlendiklerini belirtir. Yukarıda da değinildiği üzere, Atina’nın seçkin bir aristokrat ailesine mensup Platon’un aile bireylerinin de içinde yer aldığı bu türden bir *hetaireiai*, demokrasiye karşı MÖ 404 yılındaki ikinci darbe girişiminde yer almıştır.

Platon’un mensup olduğu sınıf, aldığı eğitim ve *hetaireiaisı* ile birlikte reel politikanın içinde yer alan, derin analiz yeteneği ile de öne çıkan aktif bir politik kişilik olma özellikleri dikkate alındığında, Atina demokrasisinde siyasal iktidarın ve gücün gerçek anlamda kimin veya kimlerin elinde olduğunu bilmemesi pek olası olmadığına göre, onun demokrasi eleştirisinin “politik” yönü belirgin bir şekilde su yüzüne çıkmaktadır. Yani Atina demokrasisindeki, sıradan kişilerin bazı karar alma süreçlerine katılımı, belli memuriyet ve yönetim kademelerinde kısa süreliğine yer almaları vb. türden sembolik uygulamalardan, halkın iktidara egemen olduğu sonucunu çıkarmak ancak manipülatif bir yaklaşımla mümkündür ki Platon’un yaptığı da budur. Platon’un demokrasideki özgürlüğü tarif ederken herkesin her işi yapma özgürlüğüne sahip olduğu, sınıflar arasında hiçbir dengenin bulunmadığı, bugün işçi olanın, ertesi gün tüccar, ondan sonraki gün de yönetici olabileceği türünden kaotik bir sonuca ulaşması bu yaklaşımın izdüşümleridir. Hatta demokrasideki özgürlüğün “aşırılığı”nı şu ifadelerle betimler: “Hayvanlar bile bu devlette başka her yerdekenden daha hürdür... Demokraside atlar, eşekler öyle serbest, öyle mağrur yürümeye alıştırlar ki, yollarından kaçmayana çarpar geçerler” (Platon, 1971, 563d).

Platon’un demokrasideki eşitlik, kura ve yönetime katılma ilkelerini eleştiri sistematığı de bu politik ve kimi zaman da manipülatif dediğimiz yaklaşımından azade değildir. *Devlet*’te olmasa bile sonraki *Devlet Adamı* ve *Yasalar* diyaloglarında ileri sürdüğü üzere demokrasi, Platon’a göre oligarşiden daha yeğdir fakat “görünüşte” eşitlik esasına dayandığından gerçekte adil bir devlet biçimi değildir. Platon’un öne sürdüğü demokrasideki “görünüşte” eşitlik ve bu nedenle adil olmamak tespiti de yoruma açıktır. Atina demokrasisinde Platon’un eleştirdiği şekilde herkesin eşit olduğu türden bir “sayısal eşitlik” olduğu konusu tartışmalıdır. Atina demokrasisindeki eşitlik, daha çok haklar ve kamusal birtakım görevlere gelebilme açısından söz konusudur. Yoksa ekonomik veya sınıfsal anlamda bir eşitlik değildir söz konusu olan. Hatta tam tersine, asıl yönetim kademesindeki politika belirleyicilerin en üst iki sınıf olan zenginler ve aristokratların elinde olduğuna yukarıda değinilmişti. Genel anlamda Atinalıların yönetimlerini, aristokrat ya da soylu olmalarına bakmaksızın, zengin hem de oldukça zengin yurttaşlarına teslim etmeye eğilimli oldukları bilinmektedir. Bu, demokrasi için de geçerlidir. Atinalıların özellikle devletin en önemli işleri olarak gördükleri askeri

ve mali işlerde çoğunlukla zengin ya da aristokrat ailelerden gelenlerin görev aldıkları görülmektedir. Yine eşitlik sorunuyla ilgili olarak Atina demokrasisinin temelinde “dâhil/hariç olma ilkesi”nin yattığı hatırlanabilir. O dönemin Atina’sının toplumsalının kuruluşundan kaynaklı olarak kadınların, çocukların, yabancıların ve kölelerin yurttaş kabul edilmeyip, siyasal hak ve özgürlüklerden yararlanamamaları bu dâhil/hariç olma ilkesini oluşturmaktadır. Kendi toplumunu, bu toplumun tarihini, siyasal yapısını çok iyi tanıyan Platon’un demokrasideki bu “görünüşte” eşitlik anlayışının “siyaseten” öne sürülen bir eşitlik anlayışı olduğunu bilmemesi mümkün görünmemektedir. Platon bunu bilmektedir ancak politik davranmaktadır.

Platon’un demokrasideki “katılımcılık” eleştirisi, bu ilkenin uygulanmasının, yani tüm yurttaşların yönetim işlerine katılması halinin kaotik bir duruma neden olacağı yönündedir. Halk meclisinde çoğu zaman oy çokluğu yeterliliğini sağlayacak sayıya ulaşamaması, insanların geçimlerini sağlamak için yürüttükleri ekonomik faaliyetten kamusal işlere zaman ayıramaması ve her toplumda olduğu gibi Atina’da da azımsanmayacak düzeyde apolitik bir kesimin (*quiet Athenians*) varlığı dikkate alındığında, “katılımcılığın” Platon’un varsaydığı gibi tüm yurttaşları kapsadığından bahsetmek pek de olası görünmemektedir. Demokraside katılımcılığı teşvik amaçlı uygulanan “karşılığını ödeme” ilkesi de bunu doğrulamaktadır. Platon da aslında tüm yurttaşların yönetim işlerine katılamayacağını farkındadır ama burada da politik eleştiri devreye girmektedir.

Platon “kura” sistemini ise işin ehli olmayan, liyakatsiz kişilere verilmesi sonucunu doğurması nedeniyle eleştirir. Atina demokrasisinde uygulanan “kura” sistemi yakından incelendiğinde, Platon’un çokça ileri sürdüğü gibi her göreve liyakatsiz kişilerin getirilmediği görülmektedir. Örneğin Atina’da yurttaşların devletin en önemli görevleri arasında bulunan on *strategos* ve mali işleri yönetecek *hellenotamiai*ler gibi üst düzey görevliler için, bu görevleri yerine getirebilecek liyakat ve güvene sahip adayları kuradan çok meclislerde el kaldırarak seçme yoluna gittikleri bilinmektedir. Yine “kura” ile seçilen alt düzey resmi görevlilere bile işe başlamadan önce sınav uygulandığı ve görevlerinin bitiminde sicillerinin çok ayrıntılı incelendiği yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Atina demokrasisinde “rotasyon” denilebilecek bir sistemin uygulanması ve bunun yönetimde neden olduğu bölünmüşlüğü etkili bir yönetim sistemi oluşturamadığı doğrudur, fakat Platon’un iddia ettiği üzere her işe kura yoluyla liyakati olmayan kişilerin atandığı konusu tartışmalı görünmektedir.

Platon’un demokrasi eleştirisine bu açıdan yaklaşıldığında, yani eleştirinin kendisinin de “politik” yönü çerçevesinden bakıldığında, Platon’un “politikacı” olma özelliği daha belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. İyi bilindiği üzere iktidarı hedefleyen her politik lider, grup, parti veya sınıf öncelikle var olanı olumsuzlar ve bunu yaparken de var olanın nesnel bir gözle bakıldığında olumlu sayılabilecek niteliklerini de göz ardı eder, göz ardı edemediği yerde ise onun öyle olmadığını kanıtlamak için “görünüşte”, “sözde” gibi nitelemelere başvurur. Platon ise bu

kelimelerden ziyade metaforlarla, alegorilerle ve imgelerle çok ustaca ördüğü politik dil üzerinden bunu yapmaktadır.

B. PLATON'UN ÖNERDİĞİ MODEL

Platon'un ağırlıklı olarak demokrasi ve kısmen de oligarşi eleştirisi üzerinden *Devlet*'te geliştirdiği "olması gereken" yönetim modelinin ne olduğu, nasıl adlandırılması gerektiği de filozofu değerlendiren düşünürlerce çokça tartışılan bir konudur. Platon'un modelini kimi "totaliter", kimi "otoriter", kimi "faşist", kimi ise koruyucular sınıfı için öngördüğü sistem üzerinden "komünist" olarak nitelendirmiştir. Allen (2011) ise Platon'un Atina'da uygulanan doğrudan demokrasinin yönetilemeyen bir sistem olduğu eleştirisinden hareketle onun kendisinden sonraki politikacılara yönetilebilir, daha doğrusu "yönetimsel demokrasi biçimleri" önerdiğini ileri sürmüştür. Ancak Platon'un modelindeki sınıf sistemi, bu sınıflar arasındaki geçişlerin katı bir şekilde yasaklanması, soya ve soyluluğa verilen önem ve en önemlisi "filozof kral" olarak tek ve her şeyi bilen, her şeye egemen bir yöneticinin öngörülmesi, modelin demokrasiyle ilgisini kesmektedir. Diğer taraftan Platon'un devlet modelinde halkın yönetime katılımını sağlayan mekanizmalara ve meclis, seçim, denetim gibi demokrasinin temel unsurlarına yer verilmemiş olması onun "yönetimsel" de olsa bir demokrasi olduğundan bahsedilmesini oldukça zorlaştırmaktadır.

Platon'un öngördüğü devlet modeli totaliter, otoriter, faşizan ve kısmi olarak komünizan ve hatta kadınların kamusal hayata eşit katılımı ve kız çocuklarının kamusal eğitime dâhil edilmesi gibi zamanına göre oldukça demokratik bazı öğeler barındırır da, onu bu modellerden biri ile tam olarak örtüştürmek ve onunla adlandırmak pek olası görünmemektedir. Bu model, işlevleriyle birlikte belirlenen toplumsal ve ekonomik sınıfları, sınıflar arası geçişleri katı bir biçimde yasaklamayı, kız çocuklarının da dâhil edildiği kamusal bir eğitimi, kadınların da kamusal hayata katılımını, uzmanlaşma ve liyakate dayalı bir devlet örgütünü ve tabii ki Platon'un sınıfsal ve eğitim konumuna uygun yönetici bloğu, yani filozof yöneticileri ve bir filozof kralı içermektedir. Platon her ne kadar bir yöneticiler sınıfından bahsetse de devlet, "devlet gücüyle akıl gücünün birleştiği" tek kişi olan "filozof kral" (Platon, 1971, 473d, 485a) tarafından yönetilecektir. Platon'un aktif politik kimliği dikkate alındığında "ya filozoflar kral olmalı ya da krallar filozof" düşüncesinin, son tahlilde kendisini işaret etmediğini kim söyleyebilir ki? Bu yönleri ve kendisinin sınıfsal kimliği de dikkate alındığında, Platon'un modeli "biçimsel" olarak (yönetici sayısına göre) monarşiye ve aristokrasiye daha yakın görünmektedir.

Platon'un devlet modelinde en üstün erdemler olan "yiğitlik" ve "bilgelik" sadece koruyucular ve yöneticiler sınıfına ait erdemlerdir. Buna karşın Platon'un insanın kötü yanı olarak nitelediği tutku, zevk, acı gibi duygular ise halk yığınlarına aittir. "Ama iyi bir yaradılışla, iyi bir eğitimi birleştirmiş, küçük bir azınlık, akıl ve düşünce yoluyla, sade ve ölçülü isteklerle yaşayacak. Toplumumuzda, çoğunluğun kötü tutkuları, değerli bir azınlıktaki aklın buyruğuna

girmiştir” (Platon, 1971, 431c-d, 432a). Platon her ne kadar koruyucu ve yöneticiler dışındaki halk kesimlerinin de eğitim ve ölçülülük ile iyi bir ahlaka kavuşturulacaklarını söylese de bunların zevk ve tutkularına esir olabileceklerini de göz ardı etmez ve hatta yaradılışlarından kaynaklı çoğunlukla da öyle olduklarını varsayar. Böyle olsa bile onları iyiye ve doğruya yöneltecek olan akıl ve bilgelikle donanmış yönetici azınlık veya bu vasıfları şahsında barındıran filozof kraldır. Bu açıdan bakıldığında, Platon'a göre aklın egemen olduğu ve bilgelikle donanmış, filozoflardan oluşan seçkin bir azınlığın veya tek kişinin iktidara gelmesi veya iktidarı ele geçirmesi ile demokrasinin ve oligarşinin toplumda yarattığı bütün tahribatlar sona erdirilecek ve insanlar mutlu olacaktır.

SONUÇ

Geride bıraktığı eserler, diğer bir ifadeyle teorik mirası bakımından Platon'un, siyaset felsefesinin ve siyaset biliminin kurucu “babası” olma niteliğini sonuna kadar hak ettiği tartışmasız olmakla birlikte, bu durum onun politik kişiliğinden bağımsız değildir. Siyaset felsefesi ve siyaset bilimi alanında en önemli eserlerden biri ve ilki olarak kabul edilen *Devlet*'te, başta demokrasi olmak üzere o döneme dek yaşanmış olan yönetim modellerinin eleştirisi üzerinden kendi yönetim modelini kurgulamaya ve sistematize etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken de oldukça “politik” bir dil kullanmıştır. Bu “politiklik”, özellikle de demokrasi eleştirisinde kendisini açığa vurmaktadır. Diğer taraftan önerdiği politik modeli kurgularken de özellikle yönetici ve onların yardımcıları niteliğindeki koruyucu sınıfların eğitimi ve nasıl yaşamaları gerektiği konusundaki tüm ayrıntıları titizlikle ele alması yönüyle de oldukça “politik”tir. Normalde bir siyasal program, toplumsal sınıf ve kategorilerin ekonomik ve sosyal açıdan yaşamları ve devletin kurumlarının nasıl şekilleneceği üzerinden geliştirilir. Oysa Platon'un modelinde toplumsal sınıflar, yani işçi, tüccar, çiftçi vb. toplumun büyük kısmını oluşturan halk tabakaları ile elit kesimi oluşturan aristokratlar ve zenginlerin durumları üzerinde pek de durulmaz. Onlar için öngörülen temel ilke “herkesin kendi işini yapması”dır. Platon'un modelinde asıl yöneticilerin eğitimi ve yaşamıdır. Platon iktidarı elinde tutacak olanlarla, yöneticilerle ilgilenmiştir. Çünkü Platon'un temel derdi iktidardır ve iktidarda “filozoflar” olduğu müddetçe toplumun diğer kesimleri zaten mutlu olacaklardır.

Platon, *Devlet*'inde geliştirdiği siyasal programı, “Biz devletin temelini atarken (...), kurduğumuz devlette (...), öyleyse kurduğumuz düzen yalnız gerçekleşir olmakla kalmıyor, devletimiz için en iyi düzen de oluyor” sözleriyle ilan etmektedir. İster Atina olsun ister Siraküza olsun Platon'un temel hedefi iktidardır. Sokrates üzerinden Atina siyasetinden tasfiye edilmeye çalışılan *hetaireiasıyla* ve bunun devamı sayılabilecek *Akademiasıyla* ve bu okulun öğrencileriyle iktidara gelmeyi amaçlamıştır. Kendisinin ve okulunun öğrencilerinin politik mücadeleleri bu hedefi göstermektedir. Siyasal iktidarı hedeflemiş ve iktidarı ele geçirmesi halinde izleyeceği siyasal programı da *Devlet*'te ortaya koymuştur. *Devlet* bu yönüyle iktidarı hedefleyen bir *hetaireianın*

kurmayı planladığı bir yönetim modeli, modern dilde söylenecek olursa bir siyasal partinin siyasal programı olarak okunabilir.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. (1994). *Kent devletinden imparatorluğa*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Allen, D. S. (2011). *Platon neden yazdı?* (Çev. A. Batur), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aristoteles, (2018). *Politika*. (Çev. M. Tunçay), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Badiou, A. (2015). *Platon'un Devleti*. (Çev. S. Kılıç, N. Özyıldırım), İstanbul: Metis Yayınları.
- Berti, E. (2017). Platon'un Akademia'sı. U. Eco (Ed.). *Antik Yunan*. (Çev. L. T. Basmacı) içinde (s. 470-476). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bettalli, M. (2017a). Başarılı Model: Aristokratik Polis. U. Eco (Ed.). *Antik Yunan*. (Çev. L. T. Basmacı) içinde (s. 72-75). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Bettalli, M. (2017b). İstisnai Bir Model: Atina ve Demokratik Polis. U. Eco (Ed.). *Antik Yunan* (Çev. L. T. Basmacı) içinde (s.114-129). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Brun, J. (2007). *Platon ve Akademia*. (Çev. İ. Yerguz), Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Burckhardt, J. (2020). *Yunan kültürü tarihi*. (Çev. N. Nirven), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Canfora, L. (2010). *Avrupa'da demokrasi, bir ideolojinin tarihi*. (Çev. N. Domaniç, N. Avhan), İstanbul: Literatür Yayınları.
- Cassirer, E. (2005). *Devlet Efsanesi*. (Çev. N. Arat), İstanbul: Say Yayınları.
- Copleston, F. (1995). *Felsefe tarihi, Platon*. (Çev. A. Yardımlı), İstanbul: İdea Yayınevi.
- Davies, J. K., (1971). *Athenian propertied families, 600-300 B.C.* Oxford: Clarendon Press.
- Eco, U. (2017). Antik Çağa Giriş. U. Eco (Ed.), *Antik Yunan*. (Çev. L. T. Basmacı) içinde (s. 13-25). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Finley, I. M. (2003). *Antik ve modern demokrasi*. (Çev. D. Türker), Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Guthrie, W. K. C. (1975). *A History of Greek Philosophy: Plato, The Man And His Dialogues; Earlier Period* (vol. 4). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hesiodos. (2017). *Theogonia, işler ve günler*. (Çev. A. Erhat, S. Eyüboğlu), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Kışlalı, A. T. (1984). Eski Yunan'da demokrasi ve demokratik düşünce. *Amme İdaresi Dergisi*, 17(1), 63-77.
- Laertios, D. (2015). *Ünlü filozofların yaşamları ve öğretileri*. (Çev. C. Şentuna), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Nannini, S. (2017). Symposium. U. Eco (Ed.), *Antik Yunan*. (Çev. L. T. Basmacı) içinde (s. 461-470). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Platon. (1971). *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz), İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları.
- Platon. (2018). *Devlet adamı*. (Çev. F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2019). *Yasalar*. (Çev. C. Şentuna, S. Babür), Ankara: Pharmakon Yayınevi.
- Platon. (2020a). *Mektuplar*. (Çev. F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Platon. (2020b). *Şölen-Dostluk*. (Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2020c). *Timaios*. (Çev. F. Akderin), İstanbul: Say Yayınları.
- Plutarch. (1989). *Lives, Dion and Brutus. Timoleon and Aemilius Paulus* (vol. VI). Loeb Classical Library, Harvard University Press.
https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Plutarch/Lives/Dion*.html, p.111 (erişim tarihi:13.03.2021).
- Popper, K. (2018). *Açık toplum ve düşmanları*. (Çev. H. Rızatepe, M. Tunçay), Ankara: Liberte Yayınları.
- Sartori, G. (2014). *Demokrasi teorisine geri dönüş*. (Çev. T. Karamustafaoğlu, M. Turan.), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- Ste. Croix, G. E. M. D. (2016). *Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*. (Çev. Ç. Sümer), İstanbul: Yordam Kitap.
- Strauss, L. (2019). *Platon'un politik felsefesi, Devlet*. (Çev. Ö. Orhan), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Strauss, L. (2019). *Politika felsefesi nedir?* (Der. ve Çev. S. Zelyüt), İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Uygun, O. (2014). *Demokrasi; tarihsel, siyasal ve felsefi boyutlar*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Vegetti, M. (2017). Platon. U. Eco (Ed.), *Antik Yunan*. (Çev. L. T. Basmacı) içinde (s. 440-461). İstanbul: Alfa Yayınları.

- Wood, M.E. (2017). *Yurttaşlardan Lordlara, Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasal Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. (Çev. O. Köymen), Yordam Kitap, İstanbul.
- Yalçınkaya, A. (2016a). Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset. M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde (s. 91-152). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalçınkaya, A. (2016b). Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset. M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* içinde (s. 23-90). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yücel, U. T. (2017). Neo-Con'ların İlham Kaynağı Leo Strauss'un Felsefi Yaklaşımı, <http://sahipkiran.org/2017/06/02/leo-strauss/> (erişim tarihi: 27.12.2020).

